UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bc. Aneta Klepíková

II. ročník – prezenční studium

Obor: Učitelství českého jazyka pro 2. stupeň základních škol – Učitelství německého jazyka pro 2. stupeň základních škol

Historická próza Lea Perutze

Magisterská diplomová práce

Olomouc 2019

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité zdroje a literaturu. Zároveň souhlasím, aby do mé práce bylo nahlíženo.

V Olomouci dne … … … … … … … …

… … … … … … … … … … … … … … …

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Mgr. Danielu Jakubíčkovi, Ph.D. za to, že se ujal odborného vedení mé práce, dále za podnětné rady, které mi pravidelně uděloval při konzultacích a v neposlední řadě za nedocenitelnou vstřícnost.

Obsah

Úvod 5
1 Společenský a historický kontext doby 7
1.1 Novoromantismus 9
1.1.1 Obraz Prahy v prozaických dílech pražských německých novoromantiků 13
2 Život Lea Perutze – spisovatele pražského německého okruhu 20
3 Historická próza v české literatuře (1918-1945) 38
4 Švédský jezdec a Noc pod Kamenným mostem v literárních souvislostech 43
4.1 Švédský jezdec v psychologicko-existenciálním aspektu 68
Závěr 73
Použitá literatura a internetové zdroje 75
Příloha 77
Anotace 80

Úvod

Záměrem naší magisterské diplomové práce je přiblížit život i tvorbu spisovatele Lea Perutze a následně analyzovat i porovnat jeho dvě významná díla s cílem poukázat na případné shody či odlišnosti. Naší snahou bude předat nejen bibliografické a zároveň zajímavé informace pojící se se samotným životem autora, ale mimo jiné naznačit i jakousi kontinuitu mezi prvky, které se promítají v jeho dílech, naleznout společná témata i motivy a porozumět jednání hlavní postavy ze *Švédského jezdce* z psychologicko-existenciálního hlediska.

Tématem naší práce je historická próza Lea Perutze – významného představitele a spisovatele židovského původu narozeného v Čechách, žijícího na přelomu 19. a 20. století. V práci vycházíme z české i německé odborné literatury (viz bibliografie), která nám poslouží k ucelení teoretických poznatků o společenském i historickém kontextu doby, novoromantismu, české historické próze v 1. polovině 20. století i životopisné charakteristice námi zvoleného autora. Pro naši studii jsme vybrali dvě konkrétní Perutzova díla – jedno historicko-fantastické románové dílo *Švédský jezdec* z autorova vrcholného období, druhým je poté cyklus historických povídek *Noc pod Kamenným mostem*, vydaný v závěrečném období Perutzova života.

V první kapitole budou předmětem našeho zkoumání nejprve literárněhistorické souvislosti mezi Čechy, Němci a Židy. V jednotlivých podkapitolách dále pohovoříme o zrodu novoromantického směru. Charakterizujeme jeho vznik, specifika, ústřední místa literární tvorby autorů, Pražský kruh i hlavní představitele. Zmíníme také oblast okultismu, velmi rozšířený fenomén, který úzce souvisí nejen s 20. léty 20. století, ale i s řadou vlivných osobností té doby. V neposlední řadě připomeneme tvorbu významných pražských německých spisovatelů a pokusíme se prostřednictvím jejich prozaických děl vylíčit obraz Prahy z historického hlediska.

Ve druhé kapitole přiblížíme osobnost Lea Perutze a jeho důležité mezníky v životě, které měly zásadní vliv na jeho literární činnost. Budeme čerpat zejména z publikací německých autorů. Stěžejními jsou pro nás dvě biografie *"Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie* od Ulrike Siebauer a *Leo Perutz: Biographie* od Hanse-Haralda Müllera.

Ve třetí kapitole podáme stručnou charakteristiku vývoje české historické prózy v meziválečném období a nastíníme přehled novodobých prvků dominujících v historických románech za okupace.

Ve čtvrté kapitole se již primárně zaměříme na interpretaci Perutzových děl *Švédský jezdec* a *Noc pod Kamenným mostem*, ve kterých se pokusíme o analýzu a následné porovnání literárních textů na základě jednotlivých pasáží z románu i povídek. Naším výchozím bodem bude rovněž komparace témat a motivů, které obě díla provázejí. Dílčí podkapitola bude specifická svým pohledem na román *Švédský jezdec* z hlediska psychologicko-existenciálního aspektu. Střed našeho zájmu se uchýlí k hlavní postavě příběhu hledající smysl vlastního života. Na základě odborné literatury objasníme hlavní znaky existencionalismu a vysvětlíme pojmy jako identita, identifikace nebo motiv dvojnictví.

1 Společenský a historický kontext doby

Zejména od revoluce v roce 1848 vládlo na českém území napětí mezi Čechy a Němci. *„Na německé straně se šířila myšlenka všeněmeckého hnutí, posilující nebezpečně vazby českého pohraničí s Německem (…) Na straně české bylo zase hlasitě artikulováno uvědomění slovanské, požadavky na* spojení *zemí České koruny v jeden celek, zavedení češtiny jako úředního jazyka atd.“*[1] Německo patřilo k nejmocnějším sousedům českého národa a mělo jednoznačnou převahu obyvatelstva, která se pohybovala v řádech několikanásobků. *„Ukázalo se, že tutéž vlast si – každý po svém – přivlastňují oba národy, které v ní žijí – a oba tyto národy, dosud spolupracující, se nyní jeden druhého zalekly*.“[2] Nicméně obava byla dominující na straně národa českého. K velkému obratu došlo až v druhé polovině 19. století, kdy se obava na straně české pomalu vytrácela a postupně přecházela na stranu německou. Důvod byl očividný – Češi se začali uplatňovat nejen v hospodářské sféře, ale i ve státní správě. Stávali se uznávanými řemeslníky, krejčími, ševci i číšníky, a jejich cílem byla zpočátku Vídeň. Je pochopitelné, že tato situace vedoucí ku prospěchu českého obyvatelstva se Němcům příliš nelíbila.

„Revoluční rok 1848 neznamenal jen zvrat ve vztazích Čechů a Němců směrem k jejich národnímu probuzení (a z něho vyplývajícího nepřátelství), ale měl také zásadní význam pro obyvatelstvo židovské.“ Koncem 19. století vygradovala situace v Praze, kde se poměr mezi obyvatelstvem těchto dvou národů výrazně lišil. Z celkového počtu 400 000 obyvatel hlavního města připadalo zhruba pouhých 35 % na obyvatelstvo hovořící německým jazykem. Nutno ale podotknout, že v tomto číselném údaji bylo zahrnuto i 12 000 německy hovořících židů a většina německých obyvatel žijících v Praze patřila k bohatému měšťanstvu. Obecně tedy vzato – zatímco kolem roku 1900 žilo v Čechách 62 % Čechů a na Moravě 70 % Čechů, Němců bylo podstatně méně – pouhých 37 % z nich pobývalo v Čechách a 29 % na Moravě.

Díky těmto procentuálním výpočtům je snazší získat přehled o tom, jak se situace dvou národů na přelomu století vyvíjela. Praha byla rovněž městem, do kterého se z venkova stěhovala i německá židovská část obyvatelstva, což zapříčinilo na počátku

[1] KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2001, s. 27.
[2] Tamtéž, s. 27.

20. století jeho razantní vzestup na celé dvě třetiny. Existovaly zde dvě skupiny židů – jedni hlásící se k české národnosti, druzí k národnosti německé, a to v poměru 55 % ku 44,4 % konkrétně v roce 1900. Naopak v oblastech německého pohraničí se obyvatelstvo sblížilo natolik, že se zároveň odcizilo Němcům žijících v Praze. *„Pražský německý žid byl kulturně vysoko nad úrovní „sudetského" průměru. Nebylo společné citové platformy, byl to vztah vzájemného pohrdání, jež dávno před Hitlerem, již od dob Georga von Schönerera, jednoho z křiklounských předchůdců Hitlerových, bylo zabarveno rasisticky. „Sudetští" Němci nechtěli o pražských židech vědět a slyšet již proto, že se od Prahy chtěli osamostatnit vůbec, především kulturně (...)."*[3]

Během první poloviny 20. století počet židovských občanů české národnosti převyšoval počet židů národnosti německé – 53,5 % ku 25,3 %. Od roku 1918, kdy se stal prvním československým prezidentem T. G. Masaryk, do něj sice židé vložili svou víru, přesto zbytečně. I v českém národě vládl antisemitismus, který se v listopadu roku 1920 znovu projevil protižidovskou revoltou. Z celkového počtu pražských obyvatel se v 1. polovině 20. století hlásilo k židovství pouze 20,1 %.[4] Je tedy patrné, že se u židů v této době nedalo hovořit jako o jednotném společenství lidí. To lze vyvodit nejen z čísel uvedených výše, ale i z rozdělení na tři typy židů: národnosti židovské, české a německé. Židé se nadále členili do skupin i dle své víry na sionisty, asimilované židy nebo židy, kteří se od židovského náboženství odvrátili. I kvůli tomu je nebylo možné vnímat jako pospolitou komunitu.

V souvislosti s pražskými Němci a Židy jsme se zmínili o majetném měšťanstvu. Své místo nacházeli v okruhu lidí, kteří byli vysoce finančně zajištění. Pouze velmi zřídka bychom tak pražského Němce či Žida objevili na pozici dělníka nebo rolníka. V Praze však neplánovali setrvat z důvodu přetrvávajícího pocitu separace. O Němcích a Češích se ve své knize *Tržiště senzací* (*Marktplatz der Sensationen*, 1942) zmínil i spisovatel Egon Erwin Kisch, který jim věnoval celou jednu kapitolu plnou zajímavých poznatků o obou národech. Konkrétně o pražských Němcích a Židech se dozvídáme: *„Kdo neměl titul ani majetek, nepatřil k Němcům. Německá Praha! To byli téměř výlučně vysoce postavení měšťané, majitelé hnědouhelných dolů, správní radové báňských podniků a Škodovy zbrojovky, chmelaři pendlující mezi Žatcem a severní Amerikou, majitelé*

[3] EISNER, Pavel. *Franz Kafka*. In Světová literatura č. 3/1957, s. 122.

[4] Statistické údaje převzaty z: MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 119-120.

cukrovarů, textilních továren a papíren a ředitelé bank; stýkali se s profesory, vyššími důstojníky a státními úředníky. Německý proletariát neexistoval.“[5]

Jedním z dalších autorů 1. poloviny 20. století, který se ve svých dílech zaobírá židovským, německým a českým obyvatelstvem, byl Oskar Baum. V roce 1913 vydal román *Zlá nevina* (*Die böse Unschuld*) z maloměstského prostředí, ve kterém s lehce humorným zabarvením překonává rozpor mezi těmito třemi národy. Dva roky před vypuknutím 2. světové války vyšlo ještě Baumovo dílo *Národ tvrdého spánku* (*Das Volk des harten Schlafes*, 1937), zabývající se politickými událostmi té doby. V úplném kontrastu k těmto dvěma dílům stojí jeho román *Dva Němci* (*Zwei Deutsche,* 1934), v němž nacházíme projev jakéhosi obdivu k německému duchovnímu životu. Oskar Baum byl blízkým přítelem spisovatele Franze Kafky, který o něm napsal: *„Oskar Baum ztratil zrak jako Němec, jako někdo, kým vlastně nikdy nebyl a nikdy být neměl. Snad je Oskar Baum jen smutným symbolem takzvaných pražských německých Židů.“*[6]

Opakem bohaté německé vrstvy byl tou dobou jednoznačně český národ, alespoň tedy české občany jako chudé a ze sociálně nižších vrstev líčili ve svých knihách pražští němečtí spisovatelé. Mělo to jeden svůj opodstatněný důvod – Češi často opouštěli svůj rodný kraj, aby se jim podařilo najít práci. Právě s nimi přicházeli Němci nejčastěji do styku. Vedle toho se i ženské hrdinky české národnosti objevovaly v dílech těchto autorů s předem přidělenou rolí. Vystupovaly v nich zejména jako milenky Němců, případně služebné. Jako příklad lze uvést díla *Česká služka* (*Ein tschechisches Dienstmädchen*, 1909) od Maxe Broda a *Pasák* (*Der Mädchenhirt*, 1914) od E. E. Kische, dvou pražských německých autorů. Přetrvávalo to až do té doby, dokud nedošlo k vzestupu českého národa, jak jsme již avizovali výše.

1.1 Novoromantismus

Na přelomu století se zrodil směr zvaný novoromantismus, v jehož duchu tvořila řada významných představitelů včetně Lea Perutze. Setkáváme se zde se zajímavými charakteristikami novoromantického směru, z nichž jako názornou ukázku uvedeme popis Pavla Eisnera, který definoval prvky prolínající se v tomto směru jako *„únik z času a prostoru, experiment, soustava klamavých zrcadel, hypnotická a halucinační deformace*

[5] KISCH, Egon Erwin. In MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 120.
[6] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 180.

skutečnosti, umělé ovzduší skleníku a pařeniště, pudovost, mátožnost, obsese, záměna snu s realitou a splývání obou, nezávazná hra, privátnost a výlučnost prožitku, popření lidské soudržnosti i společenské funkce.“[7]

Díky vzniku novoromantismu se literární tvorba autorů začala probouzet k životu a stala se podstatně důležitou, o čemž se ještě na konci 19. století nedalo hovořit. Většinu autorů znalo pouze jejich blízké okolí, dalekosáhle se tudíž neprosadili. Závěr století přinesl velkolepé změny, kdy *„se vynořila literatura, která představila německy mluvícímu světu město Prahu jako zcela nový fenomén.“*[8] Zrod pražské německé novoromantické literatury vzešel především ze stále přetrvávajícího pocitu izolace pražské německy hovořící židovské menšiny. Na pražskou německou literaturu se od té doby nahlíželo jako na instituci, jejíž součástí byla literární tvorba několika autorů. Vděčilo se převážně tvůrcům konce 19. a začátku 20. století.

Představitelé německé Prahy měli zkušenost i s literárním a uměleckým spolkem zvaným *Concordia*, který si založili ještě v 2. polovině 19. století (v roce 1871) a ve kterém se společně setkávali. Na důvodu, proč tento spolek vznikl a byl pro ně tehdy nezbytným řešením, se jeho členové vzájemně shodli: *„že se cítí vylučováni z pražského kulturního života, a rozhodli se posílit zahraniční vazby Prahy na kulturní dění v Německu.“*[9] Hlavním představitelem spolku byl prvně divadelní teoretik a spisovatel Alfred Klaar, následně ho zastoupila dvojice básníků Hugo Salus a Friedrich Adler.

Na přelomu století zprvu tvořila základnu a zároveň centrum literárního života pražských německých autorů kavárna *Renaissance* na pražských Příkopech. S rostoucím počtem novoromantických představitelů vznikalo nicméně čím dál více nových podniků k setkávání těchto literárních tvůrců. Kavárnu Renaissance tak krátce nato nahradil té doby slavný *Central*, který se na přelomu století řadil k jedněm z mála národnostně neutrálních podniků. Mezi jeho členy patřili Leopold Perutz i E. E. Kisch.

Za ústřední místo pražské německé literatury se následně od roku 1907 považovala kavárna *Arco*. Ve spojitosti s ní hovoříme o nástupu nové literární generace. *„Kavárna Arco, v době před první světovou válkou a po ní nejvýznamnější z pražských německých*

---

[7] EISNER, Pavel. *Německá literatura na půdě Československé republiky. Od r. 1848 do našich dnů.* In Československá vlastivěda, sv. 7: Písemnictví, Praha, 1933, s. 352.

[8] KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2001, s. 68.

[9] Tamtéž, s. 68.

spisovatelských kaváren, se nacházela v Hybernské ulici, tedy trochu stranou od rušného německého korza na Příkopech s jeho občasnými česko-německými šarvátkami, a měli tam prý nejlepší výběr literárních časopisů z ciziny; tyto dva důvody rozhodly, proč si tam zvykli chodit začínající spisovatelé z okruhu Maxe Broda či Franze Werfela – přezvaní proto, podle výroku připisovaného Karlu Krausovi, na „arconauty"."[10] Této kavárně se připisuje i určitý podíl při vrcholném rozkvětu pražské německé literatury.

K náplni těchto setkávání v kavárnách patřily zejména debaty různého charakteru. Vedle nich se umělci věnovali i předčítání ze svých děl nebo četbě a komentování různých novin a časopisů. Do rukou se jim dostal nejen tisk z oblastí německy mluvících zemí, ale i pražské německé noviny. Jako konkrétní příklady uvádíme *Prager Tagblatt* (s příspěvky například od Maxe Broda) a *Bohemiu* (v redakcích těchto novin se prosadil E. E. Kisch), později se k nim připojil i vládní německý list *Prager Presse* (zde přispíval například Otto Pick), bulvární *Prager Mittag* a německy nacionálního charakteru *Deutsche Presse*.

Členové kavárny Arco tvořili takzvaný *Pražský kruh*, na jehož činnosti a organizaci se podílel zejména spisovatel a publicista Max Brod. *„Ústředním bodem tohoto kruhu byl Max Brod spíš jako poeta doctus než homme littré, přičemž jeho program vedl od mladického indiferentismu přes různé nesourodé etapy až k militantnímu sionismu."*[11] Všechny spisovatele Pražského kruhu spojovala alespoň zpočátku jejich tvorba související s Prahou. K výčtu těchto autorů řadíme především německé židovské spisovatele Ernsta Weiβe, Oskara Bauma, Franze Kafku, Paula Kornfelda, Ludwiga Windera, Franze Werfela, Hermanna Ungara, Johannese Urzidila a Hermanna Graba. O pražských německých spisovatelích židovského původu lze mimo jiné i říci, že tyto autory *„v podstatě, i když různým způsobem, zaměstnávaly tytéž myšlenky a úvahy o Bohu, lidstvu, životě, hříchu a vině, o vezdejším a posmrtném životě, o conditio humana jejich už po staletí ohrožené existence."*[12]

„Arconautům" však nebyli nakloněni všichni umělci. Jedním z nich, který pražskými Němci spíše pohrdal, byl spisovatel, básník a později i novinář Karl Kraus

[10] KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Doplněné a rozšířené vydání. Praha: Knižní klub, 2017, s. 125-126.
[11] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 165.
[12] Tamtéž, s. 122.

(1874 Jičín – 1936 Vídeň). Od dubna 1899 vydával své vlastní revue *Pochodeň* (*Die Fackel*), v němž nelítostně poskvrnil některé ze členů Pražského kruhu. Dokonce v roce 1916 napsal báseň zvanou *Elysejská* (*Elysisches*) s podtitulem *Melancholie pro Kurta Wolffa* (*Melancholie an Kurt Wolff*) – věnovanou nejen Arconautům, ale i Kurtu Wolffovi, v jehož nakladatelství v edici *Soudný den* (*Der jüngste Tag*) vycházela tvorba těchto pražských spisovatelů. Kraus se se svou básní dotýkal především Maxe Broda a Franze Werfela. *„Karl Kraus židovským spisovatelům vytýkal, že si hrají na agenty milého Pánaboha a proroky úsvitu světa a nového lidstva.“*[13]

K novoromantismu a 1. polovině 20. století se váže také okultismus, jehož prvky se objevují v mnohých dílech pražských německých autorů. Slovníky často charakterizují pojem „okultní“ jako něco tajemného, skrytého a esoterického. Původně ale tento výraz pochází z latinského „occulo“ („skrýt“) a ten *„souvisí s odborným astronomickým termínem okultace, který označuje jev, k němuž dochází, když jedno nebeské těleso zakrývá či okluduje druhé, protože před ním přechází.*“[14] K základům okultního pohledu na svět patří různé mystické i náboženské koncepce. Zároveň se za okultismem ukrývá označení několika disciplín a nauk. Ve 20. letech 20. století byl zájem o okultismus i spiritismus velmi rozšířeným fenoménem. Mísily se zde duchovní nauky s moderní vědou a pozornost směřovala k okultním vědám zdůrazňující magii a mysticismus. Mnozí lidé ze společnosti se pravidelně účastnili sezení u jasnovidců nebo médií.

Okultistická a alchymistická minulost sahala v Praze až k počátkům 17. století. Co se však týče literární tvorby pražských německých novoromantiků ve 20. století, nalézáme okultní prvky zejména u Gustava Meyrinka. *„Meyrinkova záliba v okultismu propůjčovala jeho povídkám zvláštní atmosféru, nezvyklou fantaskní povahu, která se měla naplno projevit v jeho prvním románu Golem.“*[15] Meyrink se zajímal o okultistické záležitosti v Čechách, jógu a alchymii. Byl rovněž součástí několika okultních organizací. Na své okultní bádání nicméně zanedlouho doplatil, a to údajně kvůli zneužívání okultní síly k ovlivňování svých obchodních klientů. Meyrink skončil na 3 měsíce ve vězení, ačkoliv ho záhy zprostili všech obvinění.

[13] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 165.
[14] LACHMAN, Gary. *Temná múza: vliv okultismu na literaturu 18. až 20. století*. Praha: Volvox Globator, 2006, s. 12.
[15] Tamtéž, s. 163.

Upozornili jsme na některá důležitá jména v pražské německé literatuře na přelomu 19. a 20. století. Připojením dalších významných novoromantických autorů se zaměřením na jejich tvůrčí prozaickou činnost lze získat bližší povědomí o tématech v tehdejší době a lépe je tak zachytit i v kontextu Perutzova literárního života.

Hovoříme-li o nejvýznamnějších představitelích, kteří reprezentují pražský německý novoromantismus a s Prahou se nejčastěji ztotožňovali, jsou zde nejvýraznějšími postavami zejména Franz Kafka a Gustav Meyrink. Považují se za literárně nejvlivnější spisovatele 1. poloviny 20. století, jejichž zásluhou vznikla řada úspěšných děl. Pozornost věnujeme zejména jejich prozaické tvorbě, která je spjata s historií Prahy. Vedle Kafky a Meyrinka působilo v téže době i nespočet dalších autorů, kteří stejně jako oni patřili ke členům Pražského kruhu. O těch jsme se již zmínili v předchozí kapitole. I mnozí další spisovatelé zanechali kvalitní historická prozaická díla, k nimž zařadíme tvorbu Franze Carla Weiskopfa, Paula Leppina nebo Paula Wieglera.

1.1.1 Obraz Prahy v prozaických dílech pražských německých novoromantiků

Pražský německy píšící spisovatel Franz Kafka (1883 Praha – 1924 Kierling u Vídně) se zapsal do dějin literatury jako autor, jehož tvorba se tak úzce dotýká Prahy jako snad žádná díla jiných autorů. *„Pražská realita, nasáklá minulostí, se mu v pocitu vykořeněnosti a obav o prosté bytí vystupňovala až k nadskutečnu a nadčasovosti.“*[16] Přesto ale neproslul proto, že byl židem, ale pro svou světovost. Do kontextu německé i světové literatury byl Franz Kafka přijat jako neobvyklý fenomén díky své tvorbě děl vydaných až posmrtně po roce 1925, do nichž spadají různé povídky menšího rozsahu i jeho významná díla *Proces* (*Der Prozess*, 1925), *Zámek* (*Das* Schloss, 1926) a *Nezvěstný* (*Der Verschollene*, 1927). *„Tento magický génius viděl víc a jiné věci, viděl hlouběji, nebeštěji a pekelněji než druzí.“*[17] Kafka pojímal svět jako něco neuchopitelného, krutého.

Kafkova díla zaujímají v pražské německé literatuře svou zvláštní, a přesto unikátní pozici. O Kafkovi je známo, že svá díla psával čistou němčinou a na rozdíl od některých

[16] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 125.
[17] WEIβ, Ernst. In MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 229.

literátů své doby bravurně ovládal mluvený i písemný jazyk český. Nicméně Kafka se usilovně snažil zbavit prostředí Prahy a Čech, neboť jako uvědomělý žid cítil, jak ho obklučuje – stejně jako lyrického autora R. M. Rilkeho, s jehož životními pocity se ztotožňoval. Od pražských německých autorů se lišil i pojetím svých románů a povídek, ve kterých se jeho postavy, zpravidla lidé všedního dne, nezabývaly žádnými světonázorovými problémy. Kafka si jimi sám procházel.

Kafkova tvorba sice získala ve světě uznání a nahlíželo se na ni jako na takřka tu nejzásadnější své doby, ale vedle toho si našla i spoustu svých odpůrců a kritiků, kteří Kafkova díla znehodnocovali. V období 2. světové války byla Kafkova díla stejně jako ta Perutzova zakázána a svého ocenění se tak dočkala až po roce 1945.

Především ze dvou důvodů zde uvádíme i jednoho z nejvýznamnějších německy píšících lyriků na přelomu 19. a 20. století, kterým byl Rainer Maria Rilke (1857 Praha – 1926 Val Mont/Švýcarsko). Rilke patřil nejen k členům Pražského kruhu, ale vedle svých básnických sbírek vytvořil i několik povídek s německo-českými tématy z Prahy. Konkrétně máme na mysli povídky *Stranou života* (*Am Leben hin*, 1898) a *Poslední* (*Die Letzten*, 1902), vydané na přelomu století. Rilke je rovněž autorem *Dvou pražských povídek* (*Zwei Prager Geschichten*, 1899), a ačkoliv se o ně neprojevuje dostatečný zájem, opět se v nich setkáváme s německo-českými tématy z Prahy i značným pojednáním o českém národě. Paradoxní je, že Rilke Prahu jako město odmítal, ale i přesto o ní dokázal psát. *„Víc než kdy jindy dnes přítomnost toho města cítím jako cosi nepochopitelného, jako zmatek. Praha by buď musela zmizet s mým dětstvím, anebo by se z ní mé dětství muselo později vytratit, opustit ji (...).“*[18] Tento záznam pochází z roku 1907 po jedné z jeho návštěv Prahy.

Starou Prahou se ve své tvorbě zabýval i básník a prozaik Oskar Wiener (1873 Praha – 1944 ghetto Terezín), kterého lze označit za příznivce tehdejšího pražského života za doby biedermeier. V první polovině 20. století napsal Wiener svůj jediný román *V dusivém zajetí Prahy* (*Im Prager Dunstkreis*, 1920). S jeho osobou zároveň pojíme i novely *Výstřední novely* (*Verstiegene Novellen*, 1907) a *Hlava medúzy* (*Das Haupt der Medusa*, 1919), kde Prahu obklopují jedinečné postavy, a dílo *Staropražské kukátko* (*Alt-Prager Guckkasten*, 1922), ve kterém se autorovi podařilo zachytit ještě romantický

[18] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 141.

obraz města i s jejími obyvateli. Vedle jeho prozaických děl vděčíme Oskaru Wienerovi i za vytvoření almanachu *Pozdrav vlasti* (*Der Heimat zum Gruß*, 1914), sdružujícího českoněmecké spisovatele té doby.

S obrazem převážně noční Prahy se střetáváme u autora románu *Severinova cesta do temnot* (*Severins Gang in die Finsternis*, 1914) – Paula Leppina (1878 Praha – 1945 tamtéž). Prostřednictvím jeho děl k nám promlouvá nejen Leppinova očividná láska k samotné Praze, ale i k jejímu nočnímu životu. Zřejmě i proto nikdy Prahu neopustil. Leppin je jedním z novoromantických literátů, který se svou tvorbou i stylizací nejvíce přiblížil dekadentní literatuře. *„Jeho těkaví a vykořenění lidé – spíš fantómy než živé bytosti -, děvky a anarchisté, Židé bez domova a zuřiví Slované se stávají obětí vlastní smyslnosti.“*[19] V románě *Severinova cesta do temnot* se mísí skutečné prvky s představami hlavní postavy – toulavého mladíka Severina. Čtenáři je tak umožněno proniknout do Severinovy mysli, která je plná různých odrazů města Prahy, nikoliv té opravdové.

Jako dalšího autora přezdívaného *zuřivý reportér*, což je mimo jiné i název jeho knihy (*Der rasende Reporter*, 1925), zmíníme Egona Erwina Kische (1885 Praha – 1948 Praha). Kisch psal sice především reportáže a fejetony, u nichž čerpal své náměty i z prostředí jeho rodné Prahy (*Příběhy ze sedmi ghett – Geschichten aus sieben Gettos*, 1934 nebo *Tržiště senzací – Marktplatz der Sensationen*, 1942), ale v podobném duchu jako jeho současníci vytvořil sbírku črt *Z pražských ulic a nocí* (*Aus Prager Gassen und Nächten*, 1912) a dva významné romány s pražskou tematikou – *Pasák* (*Der Mädchenhirt*, 1914) z pražského podsvětí z Kampy a *Pražská dobrodružství* (*Die Abenteuer in Prag*, 1920). V obou románech se autor také zabývá sociální problematikou. I přesto, že ho někteří pražští spisovatelé kritizovali (*„byl podle nich příliš hektický, honil se za efekty, přeháněl“*[20]), patřilo k jeho umění psát živě a především se soucitem k těžkému životu chudých i ponižovaných lidí, čehož si český národ velmi vážil.

Vytyčíme zde i tři jména pražských německých spisovatelů, v jejichž souvislosti hovoříme o takzvaných pražských románech. Díky *Městskému parku* (*Der Stadtpark*, 1935) – románu kratšího rozsahu – proslul Hermann Grab (1903 Praha – 1949 New York). Dílo získalo svůj název podle městského parku v pražské milionářské čtvrti,

[19] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 161.
[20] Tamtéž, 163.

kde žili například rodiče Franze Werfela. Svým románem *Dům u Vltavy* (*Das Haus an der Moldau*, 1938) se vyznamenal Paul Wiegler (1878 Praha – 1949 Berlín). Díky němu si naklonil zejména Franze Werfela: *„Přečetl jsem ho s hlubokým dojetím a jedním dechem. Knihu považuji za překrásnou, protože dojem srdcervoucí melancholie vzbuzuje větami, které to, co je podstatné, zamlčují, aby vyznělo ještě silněji. Také zmínky o ulicích, uličkách, náměstích a čtvrtích a jejich výčty mě uchvacují svou jemnou tvrdošíjností; neboť všechna tato jména vytvářejí hrozivě správnou atmosféru.“*[21] V neposlední řadě uvedeme román *Děti jednoho města* (*Kinder einer Stadt*, 1932) od takřka zapomenutého spisovatele Hanse Natonka (1892 Praha – 1963 Tucson/Arizona).

Poslední dílo, které zde zmíníme v souvislosti s pražským prostředím, se váže k literátu Paulu Kornfeldovi (1889 Praha – 1942 koncentrační tábor Lodž). Svůj šestsetstránkový román Kornfeld nazval jako *Blanche aneb ateliér v zahradě* (*Blanche oder das Atelier im Garten*) a zasadil ho do pražské společnosti. Jedná se o epilog a rekviem pražské německé literatury i jejich představitelů, a *„pražský společenský život zobrazený v tomto románu představuje pozdní sen o dávno zmizelé skutečnosti.“*[22]

Praha byla vyobrazena i z historického hlediska v dílech několika významných autorů. Literát německé národnosti nežidovského původu Gustav Meyrink (1868 Vídeň – 1932 Starnberg) zanechal v Praze hlubokou stopu. Řadí se k autorům, díky kterým se Praha stala slavnou i ve světě. Čemu ale člověk sotva porozumí, je nepříliš kladnému Meyrinkově vztahu k tomuto městu. O český národ se zajímal velmi minimálně. *„Z Meyrinkova ambivalentního vztahu k Praze vybočovala pouze jedna okolnost: uznával, že v tomto městě se rozhodlo o jeho přestupu z dráhy finančnické na spisovatelskou.“*[23]

Meyrinkova próza není zcela specifická. Nelze ho zařadit k autorům okultní literatury ani ke klasikům fantastické literatury. Pohybuje se na hranici mezi realistickými prvky a prvky fiktivnímim, mezi nimiž udržuje určitý balanc. To se mu nejvíce podařilo prokázat v jeho povídkách, kde kraluje napětí mezi světem skutečným a smyšleným. V Meyrinkově próze vládne i satira, která mnohdy vybočuje z meze přijatelné pro

[21] WERFEL, Franz. In MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 221.
[22] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 187.
[23] KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Doplněné a rozšířené vydání. Praha: Knižní klub, 2017, s. 76.

čtenáře. Autor rád kritizoval tehdejší společnost a svět kolem něj, neboť mu připadala absurdní. *„Jedna jeho spisovatelská osobnost pátrala po možném spojení s neskutečnými světy, druhá se jízlivě posmívala prudérii a necitelnosti světa skutečného.“*[24] Meyrinkovi se však podařily tyto dvě osobnosti propojit a jeho tvorba se tak mistrně vyvíjela.

V Meyrinkových povídkách a románech se objevuje hned několik typů postav – od různých badatelů, podvodníků, mastičkářů až po lidi, kteří touží po poznání. A stejně tak jako u Lea Perutze se zde setkáváme s postavou alchymisty, neboť je podle Meyrinka skutečným hrdinou své doby. Vytyčit bychom mohli autorův cyklus alchymistických povídek – zejména *Mnicha Laskarisa* o reálném příběhu německého alchymisty Johanna Friedricha Böttgera, nebo *Dobrodružství Poláka Sendivogia*, odehrávající se v Praze za vlády Rudolfa II.

Na samém vrcholu Meyrinkovy slávy stojí světově proslulý román *Golem* (1915), který se váže k Praze a pražskému židovskému ghettu. Zůstává paradoxem, že zrovna autor nežidovského původu vytvořil dílo na příběhu z židovského ghetta, nicméně to nemá vliv na jeho úspěšnost. V románu lze spatřit prvky židovské mystiky, což dokazuje výbornou autorovu znalost tématu. *„Golem - hebrejsky znamená „beztvarou masu“ – byl podle pověsti ze šestnáctého nebo sedmnáctého století umělý člověk, který neuměl mluvit a jehož stvořil v Praze silou Božího jména kabalista rabbi Löw.“*[25] V době vydání Meyrinkova *Golema* (během 1. světové války) byla již známá řada děl, v nichž se psalo o pražských legendách, o Rabbim Löwovi i Praze v časech rudolfínských. Golem se ale v něčem liší – nejenže neoplývá zázračnými prvky, ale jeho postava se spíše přiklání k duchovnímu principu, nikoliv ke kouzelné bytosti plné magie a divů. Ačkoliv se tento Meyrinkův román řadí k jeho neznámějším po celém světě, nehodnotili ho čeští kritici zprvu pozitivně: *„Golem využívá Prahu jako romantickou rekvizitu, divadelní kulisu, ignoruje „skutečný život“, města a jeho autoru chybí byť jen stopa vlastenectví.“*[26] Pojmenování „meyrinkovská“ Praha se mezi lidmi objevilo až po skončení 2. světové války.

[24] KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Doplněné a rozšířené vydání. Praha: Knižní klub, 2017, s. 76.
[25] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 158.
[26] KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Doplněné a rozšířené vydání. Praha: Knižní klub, 2017, s. 83.

Za výrazného představitele pražských německých spisovatelů i Pražského kruhu považujeme Maxe Broda (1884 Praha – 1968 Tel Aviv), blízkého přítele Franze Kafky, jehož zásluhou došlo k publikaci Kafkovy literární pozůstalosti. Za Brodovými historickými romány nacházíme jeho ucelené životní dílo. Konkrétně první dílo *Tychona Brahe cesta k Bohu* (*Tycho Brahes Weg zu Gott*, 1916) je jedním z autorových renesančních historických románů, zasazený do rudolfínské doby. *„Historická kresba starých románů, jaké mezi sudetskými Němci pěstoval ještě Anton Ohorn, líčení válečných nebo hrdinských událostí, mizí především na úkor duchovních prožitků a mravní proměny lidí na odvrácené straně velkých dějů.“*[27] Hlavními postavami románu jsou panovačný a sobecký Tycho Brahe a tichý a skromný Johannes Kepler, kteří si svou povahou navzájem odporují.

Praha se svou staronovou synagogou poskytla Brodovi podnět ke vzniku dalšího renesančního a zároveň jeho druhého židovského románu *Reubeni, kníže židovské* (*Rëubeni, Fürst der Juden*, 1925). Děj se odehrává v pražském židovském ghettu na počátku 16. století za období vlády Vladislava Jagellonského. Tou dobou čelila evropská města včetně Prahy vlně protižidovských pogromů. Autor líčí ghetto jako *„zvláštní místo, kde slovo a duch vládnou nad skutečností“*[28] a postavy, které jsou v románu obyvateli ghetta, vystupují jako bezmocní jedinci bez svobodného práva. Za tento román získal Max Brod v roce 1930 i československou státní cenu. Ještě román *Galilei v zajetí* (*Galilei in Gefangenschaft*, 1948) odehrávající se v době renesance připisujeme 1. polovině 20. století. O Brodových historických románech lze konstatovat, že *„jsou pravdou i básní. Historická skutečnost ztrácí svou strnulost a chlad, je přetvořena v básnickou, tj. neantikvovanou živou substanci, a idea, to čím básník k historii přispívá, se s historickou pravdou spojuje beze zbytku, organicky do ní vplývá.“*[29] Autor v nich neklade důraz na zeměpisná místa, dobu ani lidi.

V podobném duchu historické prózy pražské německé literatury tvořil i spisovatel Franz Carl Weiskopf (1900 Praha – 1955 Berlín), který vynikl zejména svým románem *Píseň Slovanů* (*Das Slawenlied*, 1931). Spolu s E. E. Kischem je také jedním z autorů,

[27] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 175.
[28] KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Doplněné a rozšířené vydání. Praha: Knižní klub, 2017, s. 133.
[29] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 177.

který se vrátil z exilu zpět do tehdejšího Československa. Weiskopfovo dílo má politický nádech a pramení z reality dané doby – zabývající se situací a konfliktem konce války, zánikem Rakouska a založením Československé republiky. *„Kromě názorného líčení má kniha autobiografickou a dokumentární hodnotu, a to i vzhledem k proměně židovského intelektuála v aktivního komunistu.“*[30] Dokonale se mu podařilo vykreslit podobu tehdejších bouřlivých let a pestře popsat skutečnost díky jeho přímé účasti. Tím jeho román dokázal zdolat podobná díla o událostech té doby. Weiskopf se ve svém díle zaobírá jak událostmi souvisejícími s převratem v Praze, tak událostmi, které se odehrály v německých okrajových oblastech.

Historie a Praha se stala středem zájmu i u německého literáta a básníka Lea Hanse Mallyho (1901 Hamry u Železné Rudy – 1987 Deggendorf). Mally napsal zprvu povídku *Pražští mistři* (*Die Meister von Prag*, 1942), ve které hrají hlavní roli Petr Parléř a prostředí kolem něj. Krátce nato vznikla jeho povídka *Dvanáct pražských nocí* (*Die zwölf Nächte von Prag*, 1944), ožívající postavami z rudolfínské doby.

[30] MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006, s. 222.

2 Život Lea Perutze – spisovatele pražského německého okruhu

Židovský spisovatel narozený v Praze, slavný ve 20. a 30. letech 20. století díky jeho poutavým knihám a jeden z nejčtenějších autorů německého jazyka té doby. Perutzovy povídky vycházely na pokračování v *Berliner Illustrierten Zeitung* a na jeho literární činnost nahlíželi významní současníci doby (kupříkladu Carl von Ossietzky, Theodor W. Adorne nebo Ernst Weiβ) velmi pozitivně. Nadšené ohlasy získal rovněž u Kurta Tucholskeho, Friedricha Wilhelma Murnaua, Alfreda Hitchcocka, Waltera Benjamina, Richarda A. Bermanna, Hermanna Brocha a dalších. *„Er ist ein Dichter mit der Fähigkeit, ungewöhnlich fesselnde Romane zu schreiben. Ich betone: ein Dichter.“*.[31] O autorových kvalitách byl přesvědčený i Egon Erwin Kisch: *„In Leo Perutz, seiner sprachlichen, konstruktiven und romantischen Begabung haben wir den Meister des spannenden Romans der Gegenwart, ein Talent, wie es seit Dumas nicht gelebt hat und innerlicher als dieser.“*[32]

Leopold Perutz se narodil 2. listopadu 1882 v Praze jako první ze čtyř dětí v rodině Perutzů. Ačkoliv většina příruček uvádí rok jeho narození 1884, není pravdivý. Za skutečný rok narození považujeme rok 1882. Tato informace je podložena nejen svědectvím Perutzových nejbližších příbuzných, ale nalezneme ji napsanou i na jeho náhrobním kameni. Leopoldovým otcem byl Benedikt Perutz a matkou Emilie Perutz, rozená Österreicher. Za zmínku stojí samotný původ této rodiny. K Perutzově rodinné historii se vztahují dvě legendy, o nichž se Leo Perutz za svého života nikdy nezmínil. Tyto bohaté informace nelze dohledat v jeho pozůstalosti, nýbrž v archívech ČR.

První z legend uvádí, že jméno rodiny *Perutz* bylo původně *Perez*, pocházela ze španělského Toleda a v důsledku pronásledování Židů v 17. století musela rodina

[31] OSSIETZKY, Carl. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 7.
(volně přeloženo: *„On je básníkem se schopností psát neobyčejně poutavé romány. Zdůrazňuji: Básníkem.“*)

[32] KISCH, Egon Erwin. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 7.
(volně přeloženo: *„V Leu Perutzovi, v jeho jazykovém, tvůrčím a romantickém nadání máme mistra napínavých románů ze současnosti, máme talent, jaký od dob Dumase neexistoval a nebyl tak duševně založený jako tento.“*)

emigrovat ze Španělska do Čech. Tato legenda získala velmi hmatatelný tvar díky *Vzpomínkám na Lea Perutze,* které napsala Perutzova přítelkyně Annie Lifczis po skončení 2. světové války: *„In Leo Perutz' Arbeitszimmer hingen, gerahmt und unter Glas, Dokumente in altertümlicher Schrift und in alt-spanischer Sprache, die die Abstammung der Familie Perutz (ursprünglich Perez) aus Toledo bezeugten, von wo sie im 17. Jahrhundert anlässlich der damaligen (zweiten) Judenvertreibung ausgewandert war. Sie hatte ihren Weg nach Mitteleuropa, schliesslich nach Böhmen, gefunden."* [33]

Druhá verze o původu rodiny Perutz naopak tvrdí, že rodina získala své jméno po jedné malé vesničce Peruc nacházející se v blízkosti města Rakovníku v Čechách. Z hlediska pravděpodobnosti se zpravidla přikláníme k této legendě, neboť v rakovnických archívech je rodina Perutz dokumentována několikrát, a to bez jakéhokoliv odkazu na španělský původ. Předkem rodiny byl obchodník Nathan Perutz, s nímž je spjata nejen historie Perutzovy rodiny, ale také historie malé židovské komunity v Rakovníku. S Nathanem dochází často i ke zmínce o jeho synu Enochu Perutzovi a *Židovské škole Enocha Perutze.* Ten zakoupil kolem roku 1760 staveniště, na kterém si židovská obec v roce 1763 postavila budovu za dvojím účelem – aby sloužila jako škola a synagoga.

V přímé linii na Nathana Perutze navazuje Leopoldův dědeček Josef Perutz, který provozoval obchod v Rakovníku a několik let byl součástí mandátu městské rady. Se svou manželkou Charlottou (nar. Altschul) měl celkem deset dětí: šest synů a čtyři dcery. Leopoldův otec Benedikt Perutz se narodil 18. srpna 1847 jako čtvrtý syn.

V Praze se nejprve usadili dva nejstarší bratři Sigmund a Leopold – zakladatelé úspěšné obchodní firmy *Brothers Perutz*, která se později stala celosvětovou textilní společností. V roce 1870 zde následně založili firmu dva mladší bratři Eduard a Benedikt, kteří ji pojmenovali po svém otci – *Josef Perutz Brüder*. Firma se zabývala prodejem bavlny.

[33] NEUHAUS, Dietrich. *Erinnerung und Schrecken: die Einheit von Geschichte, Phantastik und Mathematik im Werk Leo Perutz'*. New York: P. Lang, c1984, s. 22. (volně přeloženo: *„V pracovně Lea Perutza visely pod sklem zarámované dokumenty ve starém písmu a ve staré španělštině, které potvrzovaly původ Perutzovy rodiny (původně Perez) z Toleda, ze kterého v 17. století emigrovala kvůli tehdejšímu (druhému) vyhnání židů. Vydala se do střední Evropy, nakonec do Čech.“*)

18. září 1881 se Benedikt Perutz oženil s Emílií Österreicherovou, dcerou zámožného židovského obchodníka, která mu porodila čtyři děti: Leopolda (1882), Paula (1885), Charlotte (1888) přezdívanou Lily a Hanse (1892). Celá Perutzova rodina bydlela nejprve v *Mariengasse* v bytě číslo 26. Její prioritou bylo zejména kvalitní vzdělání dětí. Na zbožnost, přísné náboženské vzdělání a dodržování židovského obřadu nekladla rodina velký důraz.

O Perutzově dětství, které prožil v Praze, se toho příliš neví. *„Perutz, ein Meister der literarischen Erinnerungskunst, teilte über seine eigene Kindheit und Jugend in seinem Notizbuch und in seinen Briefen so gut wie nichts mit.“*[34] Přesto se zmíníme o konkrétní Perutzově poznámce z jeho zápisníku z 15. listopadu roku 1937: *„Früh dachte ich nach, wie weit ich mich zurückerinnern könne. Früheste Erinnerung: Das alte gestreifte Polster meiner Amme.“*[35] Zápis je pozoruhodným záznamem Perutzovy dětské paměti.

V období Perutzova narození v roce 1882 se rapidně zhoršily vztahy mezi českými a německy mluvícími obyvateli. Zejména čeští občané bez privilegií začali agitovat proti Němcům. Hlavní ideou českých liberalistů byl už od roku 1860 požadavek *„die volle Wiederherstellung der staatspolitischen Eigenständigkeit Böhmens.“*[36], načež se Češi snažili prokázat svou samostatnost založením nových škol, ve kterých by byla úředním jazykem čeština. Téhož roku se univerzita rozdělila na českou a německou.

Roku 1893 zahájil Leo Perutz studium v Praze v Novém Městě na německy mluvícím gymnáziu, které bylo humanisticky zaměřené. Perutzovu třídu navštěvovalo celkově 44 žáků, z nichž u 31 žáků byla mateřským jazykem němčina a pouze u 5 žáků čeština. Gymnázium nekladlo důraz na cizí jazyky, vyučovaly se zde pouze jako volitelný předmět. K vyučovaným předmětům patřila nauka o náboženství, latina, řečtina, zeměpis, dějepis, matematika, přírodopis a ve vyšších ročnících poté fyzika a filosofická

[34] MÜLLER, Hans-Harald. *Leo Perutz: Biographie*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2007, s. 21.
(volně přeloženo: *„Perutz, mistr vzpomínkové literatury, neprozradil ve svém zápisníku a dopisech prakticky nic o svém vlastním dětství a mládí.“)*

[35] PERUTZ, Leo. In MÜLLER, Hans-Harald. *Leo Perutz: Biographie*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2007, s. 21.
(volně přeloženo: *„Na začátku jsem si myslel, jak zpět do minulosti umím daleko zavzpomínat. Má nejstarší vzpomínka: starý pruhovaný polštář mojí sestry.“*

[36] SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich" : eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 15.
(volně přeloženo: *„Úplné znovuobnovení politicko-státní samostatnosti Čech“)*

propedeutika. Leo Perutz si zapisoval z nabídky volitelných předmětů vždy na jeden nebo dva roky kaligrafii, zpěv, tělesnou výchovu, francouzštinu a těsnopis.

V prvních třech letech na gymnáziu patřil Leo Perutz k průměrným studentům. Jeho školní výkony se výrazně zhoršily až ve školním roce 1896/1897 a v roce nadcházejícím. Perutz neprospěl z několika předmětů. V druhém pololetí si známky vylepšil a po přezkoušení z matematiky postoupil do vyššího ročníku. *„Leo Perutz war ein schwieriger Schüler. Ständig mussten seine Eltern die Sprechstunden der Lehrer konsultieren.“*[37] Nicméně v roce 1901 znovu neprospěl a následkem toho nebyl připuštěn k maturitě. Téhož roku se Perutz odstěhoval s celou jeho rodinou do Vídně. Stěhování bylo pravděpodobně také jedním z hlavních důvodů, proč Perutz propadl a musel znovu absolvovat jeden ročník na nové škole ve Vídni.

Všechny předměty se nakonec podařilo Perutzovi uzavřít, i přesto však neodmaturoval a v roce 1902 opustil gymnázium bez maturitního vysvědčení. *„Später maturierten wir miteinander in Wien. Das heißt, ich maturierte (...). Leo Perutz hingegen kaufte am Abend vor der schriftlichen Matura an Stelle des Logarithmenbuches, das er verloren hatte, (...) ein neues, nämlich ein antiquarisches; es standen Formeln darin, verbotener Weise mit dem Bleistift hineingeschrieben. Diese Formeln endeckte der Professor und Perutz fiel phänomenal durch. (...) Der Mathematikprofessor ließ Perutz auch bei der Nachprüfung als völlig talentlos durchsausen.“*[38] Perutz neprošel při přezkoušení nejen z matematiky, ale i z fyziky. Co se tak týče školních let, nikdy se o nich před svými dětmi nezmiňoval.

Rozhodnutí Perutzovy rodiny přestěhovat se z Prahy do Vídně předcházela zřejmě i likvidace rodinné firmy v roce 1894 a špatný ekonomický rozvoj textilní branže na přelomu století. Perutzovi bydleli nejprve v jednoduchém čtyřpatrovém domě v *Mosergasse* 8. V roce 1914 se přestěhovali do státního domu v *Mosergasse* 14 – v době,

---

[37] SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 29.
(volně přeloženo: *„Leo Perutz byl obtížným studentem. Jeho rodiče museli neustále absolvovat konzultace s učitelem.“*)

[38] BERMANN, Richard A. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 30.
(volně přeloženo: „*Později jsme společně maturovali ve Vídni. Tzn., já jsem maturoval (...) Leo Perutz si večer před písemnou maturitou koupil místo učebnice logaritmů, kterou ztratil, učebnici novou, z antikvariátu: v ní však byly tužkou vepsané vzorce, což bylo zakázáno. Profesor tyto vzorce objevil a Perutz propadl (...) Rovněž profesor matematiky vyhodil následně Perutze jako zcela netalentovaného i z opravné zkoušky.*“)

kdy Perutzův otec zakládal novou firmu. Ta byla 3. února 1914 přijata pod názvem *Firma Benedikta Perutze* do vídeňského registru obchodníků a jejím hlavním záměrem byl nákup a prodej bavlny.

3. dubna 1903 podstoupil tehdy dvacetiletý Leo Perutz prohlídku u vojenského lékaře, která měla rozhodnout o jeho způsobilosti nastoupit do vojenské služby. Od 1. října téhož roku se stal dobrovolníkem ve vojenské službě na celý jeden rok a v říjnu roku 1907 si našel své první zaměstnání jako matematik v pojišťovně v Triestu (1907 – 1908), později ve Vídni. Díky stabilnímu zaměstnání si mohl vydělávat na živobytí a spokojeně žil ve městě, v němž měl sociální jistotu i duševní klid.

V roce 1914 si Perutz zaznamenal do svého zápisníku větu, která je odrazem jeho životních pocitů v oné době: *„Die Brennessel ist meine liebste Blume. Sie duftet nicht, sie blüht nicht. Aber sie brennt.“*[39] Perutz byl člověk smutný, náladový i hádavý, často se sklony k agresi. Tyto pocity ho doprovázely již dříve, o čemž vypovídá jeho krátká poznámka z 16. července roku 1912: *„Ich war in furchtbarer Stimmung. Kletterte auf den Baum, demolierte ein Gerüst (...).“*[40]

Perutzovým druhým domovem byla kavárna. Nejprve střídavě navštěvoval *Künstlercafé Museum* a *Literatencafé Central*. Nakonec se rozhodl být součástí okruhu literátů a bohémů kavárny Central, ve které se konala pravidelná sezení. Tamní vídeňský filmový herec Rudolph Forster začal Perutze zanedlouho počítat ke stabilnímu osazenstvu kavárny. *„Leo Perutz, der wundervolle Bücher und mit Paul Frank entzückende Komödien schrieb.“*[41] V pozdějších letech patřil Perutz ke členům kavárny *Herrenhof,* která proslula zejména ve 20. století. Perutz se přátelil s Hugem von Hofmannsthalem, Arthurem Schnitzlerem, ale i Franzem Werfelem, Peterem Altenbergem, Paulem Frankem nebo Alfredem Polgarem. K výčtu jeho známých se řadí i Hermann Bahr, Soma Morgenstern, Oskar Kokoschka nebo Benedikt Dolbin.

---

[39] PERUTZ, Leo. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 56.
(volně přeloženo: *„Kopřiva je moje milovaná květina. Nevoní, nekvete. Ale pálí.“*)

[40] Tamtéž, s. 57-58.
(volně přeloženo: *„Byl jsem v hrozném rozpoložení. Byl jsem rozzuřený, zdemoloval polici (...).“*)

[41] FORSTER, Rudolph. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 58.
(volně přeloženo: *„Leo Perutz, který napsal překrásné knihy a s Paulem Frankem i úchvatné komedie.“*)

Perutz psával v kavárně jen příležitostně. Namísto tvorby bylo jeho prioritou, aby se ostatním jevil jako prostý návštěvník kavárny. Spoustu času trávil se svými známými. S Franzem Elbogenem, Kraussem a Hugem Sperberem hrával karty, s Egonem Dietrichsteinem domino. Jeho nejbližším přítelem byl Richard A. Bermann. *„Richard A. Bermann war der Freund für alle Fälle. Sobald er in Wien war, trafen sie sich. Bermann erzählte von seinen Reisen, sie besprachen – Haschisch rauchend – ihre literarischen Arbeiten. Vieles schickte Perutz vorweg an Bermann, vieles las er ihm vor. Auch Bermann schätzte Perutz als Kritiker. Er erzählte seine Stoffe, besprach mit ihm seine Bücher, manche bearbeitete Perutz.“*[42]

Vedle stabilního zaměstnání i literární činnosti se Perutz věnoval i široce rozmanité škále zálib. Vstoupil do spolku pro ochranu zvířat, patřil také ke členům tělocvičného spolku. Navštěvoval přednášky o Bretani, přednášky matematicko-statistického sdružení i různé aukce. Velmi se zajímal o hudbu, v jednom roce dokonce navštívil 90 koncertů. Fascinovaly ho bretonské písně i písně od Gustava Mahlera, Huga Wolffa nebo Schuberta. Stejně tak ho okouzlily opery nebo koncerty od Beethovena, Bacha, Mendelssohna či Brucknera. Navštěvoval i mnohá moderní představení od Arnolda Schönberga nebo Albana Berga.

Perutz byl nicméně i matematickým géniem, který speciálně vynikal ve funkční teorii. Jeho zálibou bylo dešifrování obtížných kódů a díky svým schopnostem byl i výborným hráčem šachů. Pro své známé byl mistrem bonmotů, fraškovitých nápadů a bizarních činů, čímž lze charakterizovat jeho vlastní stylizace – Leo Perutz vnímal sám sebe jako outsidera a okrajovou postavu na pozadí literatury. *„Einige seiner berühmteren Zeitgenossen stelte er neidlos über sich, andere neckte er mit leicht bösartigen Aussprüchen wie z.B. Franz Werfel, von dem er behauptete, er habe seine Romane in schöpferischen Pausen geschrieben,; den Titel seines Romans „Barbara oder die Frömmigkeit“ änderte er in „Barbara oder die Langweile“ ab.“*[43]

---

[42] SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 58-59.
(volně přeloženo: *„Richard A. Bermann byl přítel pro všechny případy. Vždy, když byl ve Vídni, se setkali. Bermann vyprávěl o svých cestách a kouříce hašiš probírali jejich literární práce. Mnohé z nich Perutz Bermannovi předem zasílal, mnohé z nich mu předčítal. Také Bermann si Perutze cenil jako kritika. Vyprávěl mu své náměty, hovořil s ním o svých knihách, některé z nich Perutz také přepracoval.“*)

[43] NEUHAUS, Dietrich. *Erinnerung und Schrecken: die Einheit von Geschichte, Phantastik und Mathematik im Werk Leo Perutz'*. New York: P. Lang, c1984, s. 18.

Perutz rovněž rád cestoval. 17. září 1913 vycestoval přes Bukurešť a Bospor až do Istanbulu, kde si prohlédl město, muzeum starožitností, tržiště, mešity sultána Ahmeda i chrám Boží moudrosti. 26. září odjel do Bejrútu. Kvůli karanténě se nesměl zdržovat mezi lidmi, proto si Bejrút, Damašek, Libanon a Tel Aviv prohlédl pouze z výšky z horkovzdušného balonu. *„Von seiner späteren Exilheimat hatte er damals einen guten Eindruck: „Tel Aviv, ein wunderschönes Villenviertel der jüdischen Kolonie (...). Die Kolonie ist überraschend sauber und macht einen vorzüglichen Eindruck.“*[44] Perutz se zajímal o řemesla, tradice týkající se oblékání, arabskou muziku, perské koberce i život židovských dětí. Později navštívil i Egypt, kde podnikl výlet do pouště, zúčastnil se arabské svatby a navštívil místní tržiště i muzea. *„Die Reise war sicher erlebnisreich, besonders ergriffen zeigte sich Perutz aber nicht. Die Notizbucheintragungen sind knapp und eher sachlich.“*[45] V Perutzových dílech se cestování sice nepromítá, nicméně poukazuje na Perutzovy rysy dobrodruha.

První světové války se Perutz zúčastnil jako důstojník. Během Brusilovovy ofenzívy u Burkanova přišel následkem střely o jednu svou plíci a strávil dlouhou dobu v polní vojenské nemocnici. Perutzovo těžké zranění bylo také důvodem, proč se nevrátil na frontu a namísto toho byl zaměstnán u tiskové ústředny jako válečný zpravodaj. Na jednu stranu ho vysvobodila z povinné účasti na frontě, na druhou stranu se za novou práci hluboce styděl. *„Was ich im Krieg gemacht habe, ist meine Sache. Jeder Mensch hat ein Recht auf seine Geheimnisse.“*[46] I mnohými literáty té doby byla práce válečného zpravodaje vnímána jako možnost, jak uniknout aktivní vojenské službě.

Perutzovo zaměstnání nabízelo výhodu služebních cest. Perutz tak poprvé vycestoval na Ukrajinu za doprovodu některých ze zpravodajů. Jednalo se o odpočinkovou cestu, jejíž náplní byly ochutnávky různých specialit a prohlídky továren.

(volně přeloženo: *„Některé své slavné současníky bez závisti obdivoval, jiné si dobíral lehce zlomyslnými poznámkami. Např. Franze Werfela, o kterém tvrdil, že své romány píše v kreativních pauzách; titul jeho románu „Barbara neboli zbožnost" tak přejmenoval na „Barbara neboli nuda".)*

[44] PERUTZ, Leo. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 63.

(volně přeloženo: *„Ze svého pozdějšího domova v exilu měl dobrý pocit: „Tel Aviv, nádherná vilová čtvrť židovské kolonie (...) Kolonie je překvapivě čistá a působí skvělým dojmem.“)*

[45] Tamtéž, s. 63.

(volně přeloženo: *„Perutzovo cestování bylo jistě plné zážitků, zvláště na to však Perutz nepoukazuje. Poznámky jsou strohé a spíše věcné.“*)

[46] PERUTZ, Leo. Interview mit Michaela Staples vom 11. – 14. 8. 1997. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 88.

(volně přeloženo: *„Co jsem ve válce udělal, je moje věc. Každý člověk má právo na svá tajemství.“*)

Perutzova výprava se vydala až do Odessy. Cestou se zabývala především nákupem rýže, mouky, čajů, vajíček, kaviáru, ale i cigaret a tabáku. Podruhé odjel Perutz na Ukrajinu na příkaz tiskové ústředny (KPQ) jen o půl roku později za doprovodu svého přítele Richarda A. Bermanna. Cesta se znovu týkala nákupu různých specialit.

Poválečná léta ve Vídni (1918 až 1928) patřila k Perutzovým nejproduktivnějším. Napsal 6 románů, několik novel, fejetonů a filmových skriptů, dokonce přepracoval i jeden román. Velmi se proslavil. Podle jedné zprávy knihovny byl v té době dokonce nejčtenějším autorem, který překonal i úspěšného Hauptmanna, Wassermanna a Schnitzlera. Perutzovo úspěšné období bylo úzce spjato i s manželstvím s Idou Weilovou, nejmladší dcerou lékaře Dr. Moritze Weila a jeho ženy Leopoldine, se kterou se oženil v březnu roku 1918 po jejich dlouholetém přátelství.

Se svou ženou Idou měl Perutz 3 děti. Nejstarší dcera Michaela se narodila v roce 1920. *„Ich kam zufällig durch die Lazarettgasse und traf Leo Perutz, der grinste mich froh an: „Der Bär hat eben ein Mädel bekommen. Wollen sie sichs anschauen?“*[47]. V roce 1922 porodila Ida druhou dceru Leonoru a na jaře roku 1928 již společně očekávali narození třetího dítěte. Idino těhotenství bylo ale rizikové. Ida měla potíže s nedostatečnou funkcí štítné žlázy, kvůli které musela podstoupit operaci podbřišku v sanatoriu Loew. Začátkem března 1928 onemocněla a dostala vysoké horečky. Čtrnáct dní před termínem porodu jí lékaři diagnostikovali zápal plic, kvůli kterému musela být znovu přijata do sanatoria. 12. března porodila zdravého chlapečka Benedikta a den nato zemřela. Perutz byl u své ženy až do posledního okamžiku. *„In der Nacht plötzliche Verschlechterung. 39 ½, der andere Lungenflügel. Mittag Konsilium Prof. Wiesl „sehr ernst“. Um ½ ließ ich die Kinder kommen zu ihr ins Zimmer. Sie winkte ihnen zu. Schrieb dann alles auf eine Schreibtafel. Dann Herzschwäche, ich hielt ihre Hand. Um 6 Uhr abends war sie tot. Ich heulte wie ein Kind. Mein liebes kleines Weilchen ist tot.“*[48]

---

[47] KISCH, Egon Erwin. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 114.
(volně přeloženo: *„Procházel jsem se náhodou uličkou u lazaretu a potkal Lea Perutze, který se na mě radostně šklebil: Ida právě přivedla na svět holčičku. Chcete se jít podívat?“*)

[48] PERUTZ, Leo. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 157.
(volně přeloženo: *„V noci náhlé zhoršení. 39 ½, další strana plic. Polední konzilium profesor Wiesel „velmi vážný“. O půl hodiny později jsem nechal jít děti za ní na pokoj. Pokynula jim rukou na pozdrav. Potom jsem vše napsal na nějakou tabuli. Poté srdeční slabosti, chytil jsem její ruku. V 6 hodin večer zemřela. Brečel jsem jako dítě. Moje drahá je mrtvá.“*)

V Perutzově deníku se objevila zmínka o jeho ženě za deset let společného soužití velmi minimálně. Jak moc pro něj byla v životě důležitá, si uvědomil až ve chvíli její ztráty. Zlomový okamžik nastal u syna Benedikta. *„Perutz konnte nicht mit ihm anfangen. Das Kind existierte für ihn nicht als Person, sondern nur als Problem.“*[49] Ze záznamu z 18. března 1928: *„Bendy zog in die Wohnung ein, am 29. März kam das Bettchen, am 16. April wurde wegen des Säuglings ein Familienrat einberufen.“ Das Kind machte Sorgen, es nahm wenig zu, hatte die Anlage zur Rachitis.* [50] Následně svěřil Perutz své dvouměsíční dítě do péče vlastní sestry Lilly. Perutzův vztah k synovi se odrážel i v chlapcově jméně. V prvním roce jeho života ho Perutz nazýval Bendym nebo Benediktem. *„Als das Kind bereits sieben Jahre alt war, tauchte in den Tagebüchern des Vaters erstmals der Name Felix auf, den der Junge dann auch beibehielt.“*[51]

Zármutek a zoufalý boj se smrtí jeho ženy přivedl Perutze ke spiritismu. Na spiritistických sezeních s Gretou Breitmann se několikrát pokusil navázat kontakt se svou zesnulou. Fenomén okultismu ve 20. letech ovlivnil nejen Perutze, ale i řadu dalších významných umělců. Perutz o něm často hovořil s různými lidmi, mnohdy se ale setkával s jeho odpůrci. Přesto nadále navštěvoval přednášky o věštění. Nadpřirozeno fascinovalo Perutze už odjakživa, což dosvědčila i jeho druhá žena Greta Hamburgerová, se kterou se později podruhé oženil: *„Mein Mann hat in einer gewissen Form an Okkultismus geglaubt, resp. Dass okkulte Mächte in das Leben des Menschen eingreifen und hat sich auch damit beschäftigt.“*[52]

V době politického úpadku v Rakousku mezi lety 1928 až 1938 prožíval Perutz osobní i finanční krizi ve svém soukromém životě. Po 1. světové válce se Rakousko

---

[49] SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 161.
(volně přeloženo: *„Perutz si s ním neuměl počít. Dítě pro něj neexistovalo jako osoba, nýbrž jako problém.“*)

[50] PERUTZ, Leo. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 161.
(volně přeloženo: *„Bendy se nastěhoval do bytu, 29. března přišla postýlka, 16. dubna byla kvůli děťátku svolána rodinná porada. Dělali jsme si o něj starosti, málo přibíralo a mělo náběh na křivici.“*)

[51] SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 161.
(volně přeloženo: *„Když bylo dítěti už 7 let, objevilo se poprvé v Perutzově deníku jméno Felix, které si poté chlapec ponechal.“*)

[52] PERUTZ, Greta. *Brief von Greta Perutz an Felicitas Wasthüttl* z 2. 2. 1965. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 159.
(volně přeloženo: *„Můj muž věřil okultismu v určité podobě, respektive, že tyto okultní moci zasahují do života člověka, a proto se tím také zabýval.“*)

potýkalo s ekonomickými problémy kvůli hospodářské krizi. Perutz byl nucen přerušit práci na svých románech a znovu se věnovat projektům, které mu slibovaly rychlý výdělek. Přesto v roce 1930 vydal pod nakladatelstvím Phaidon svazek svých novel *Herr erbarme dich meiner* a do knihy přepracoval některé z vlastních textů.

Příběh tří románů zveřejněných v letech 1928 až 1938 značí Perutzovu ztrátu během onoho období. Velkého úspěchu dosáhl pouze Perutzův román *Wohin rollst du, Äpfelchen?*. Publikace Perutzovy knihy *St. Petri-Schnee* věnované jeho zesnulé ženě již spadala do období Hitlerova převzetí moci. Kniha měla původně svůj předtisk v židovském časopise *Die Dame*, které patřilo berlínskému nakladatelství *Ullstein*. Její knižní vydání z roku 1933 se však požadovaného úspěchu nedočkalo. *„M.G.Br. (Muttergottesbrand), Arbeitstitel für St. Petri-Schnee) hat nicht den großen Erfolg gebracht, den bescheidenen, wie alle früheren. Ich habe kaum irgendeine Aussicht auf Einkommen (...). Deutschland für mich eine Katastrophe."*[53] Perutz se poprvé obrátil na vídeňské nakladatelství *Zsolnay*. V roce 1931 uzavřeli vzájemnou dohodu, nicméně nastal problém s výtisky – namísto sjednaných 8000 kusů bylo vytištěno pouze 5000 z nich. Tvorba židovských autorů byla na německém knižním trhu odsunuta do pozadí a postupně docházelo k jejich úplnému zákazu. *„Im Verzeichnis der Schriften, die 1933-1945 nicht angezeigt werden durften, das die Deutsche Bücherei in Leipzig 1949 als Ergänzungsband der Deutschen Nationalbibliographie herausgab, wird das Buch als Nummer 3381 aufgeführt."*[54]

Po vpádu nacistů v roce 1938 se Perutz rozhodl Rakousko opustit. Rozhodoval se pro místa jako Paříž, Bretaň, Ameriku či Anglii. Jedinou Palestinu už od samého počátku zavrhoval. *„Ich habe keine Gusto auf Scholet und keine Lust Ivrisch (sie) zu lernen."*[55] Ještě měsíc před odjezdem doufal v evropský exil. Neměli však jinou možnost – Palestina

---

[53] PERUTZ, Leo. *Tagesbuch Bilanz Jänner 1933*. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 188-189.
(volně přeloženo: *„Muttergottesbrand, pracovní titul pro St.Petri-Schnee nepřineslo velký úspěch, rozhodně ne takový, jako všechny dřívější.. Sotva mám nějaké vyhlídky na příjmy (...) Německo je pro mě katastrofou.")*

[54] SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 188.
(volně přeloženo: *„V seznamu spisů, které nesměly být povoleny v letech 1933-1945, vydaném německou knihovnou v Lipsku v roce 1949 jako doplňující svazek německé národní bibliografie, byla kniha vedena jako číslo 3381."*)

[55] PERUTZ, Leo. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 216.
(volně přeloženo: *„Nemám chuť na šolet ani náladu se učit Ivrit."* - z 13. 12. 1937)

byla jediným možným i včasným řešením, za což mohl Perutz pravděpodobně vděčit svému bratru Hansovi. Dlouhé čekací doby o nezbytné dokumenty nicméně ušetřen nebyl. Bezmála dva měsíce (19. 5. – 9. 7. 1938) byl Perutz v neustálém kontaktu s různými úřady a snažil se získat veškeré platné dokumenty k odjezdu jeho celé rodiny. Současně v té době se Perutz stále pokoušel získat víza do Francie. Gretina sestra Steffi, pohybující se v kruzích diplomatů, předložila Perutzovu žádost o vízum francouzskému konzulátu, snaha byla ovšem zbytečná.

Zážitky z posledních týznivých týdnů ve Vídni nacházíme v Perutzově románovém fragmentu *Mainacht in Wien*, který psal v období od 24. července do 21. srpna 1938. V něm se poprvé odchýlil tématem od historického základu a kladl důraz na své bezprostřední zkušenosti. Detailně vylíčil politické události ve Vídni a snahu třech židovských protagonistů vycestovat do exilu. V té době se již židé potýkali se zákazem návštěv kaváren, barů i divadel.

Perutz opustil Vídeň i se svou rodinou 9. července 1938. Kvůli delší čekací době na přepravní víza lodí byla přestupním místem Itálie, kde rodina zůstala po celé léto v jednom malém penzionu. Teprve až 10. září se vydala na svou cestu do Palestiny. Během pobytu v Itálii se Perutz dozvěděl o smrti svého dlouholetého kamaráda Huga Sperbera, který údajně zemřel na otravu krve v koncentračním táboře Dachau. Perutze to velmi znepokojilo, ale i přesto se pokoušel znovu psát. Konkrétně v Itálii vznikl jeho již výše zmíněný fragment *Mainacht in Wien*.

Na konci 30. let neměli židé snadné získat povolení do Palestiny. Od roku 1933, kdy se Palestina stala důležitou destinací pro německé židy, rozhodovaly o přijetí lidí do země různé kategorie – *kapitál 1000 liber*; *vyučený, potřebný řemeslník a kapitál 250 liber*; *rodinní příslušníci* aj. V rozmezí 1933 – 1940 přijala Palestina okolo 200 000 lidí hledajících azyl. Všichni přistěhovalci z Rakouska nebo Německa včetně Lea Perutze a jeho rodiny vstoupili do úplně cizího světa. Ve 30. letech se v palestinských městech vyskytl problém s nedostatkem potravinových produktů a se špatnými hygienickými podmínkami, což mnohé lidi přinutilo z Palestiny odejít do velkých měst s kavárnami, restauracemi, hotely a čistými obchody (zejména Tel Avivu, Haify a Jeruzaléma).

20. září 1940 získal Perutz palestinskou státní příslušnost a zároveň musel prokázat znalost jejího úředního jazyka ivrit. V Palestině toho Perutz mnoho postrádal, ve svých

dopisech si na ni ale nikdy nestěžoval. Neznámým autorem zůstal v Palestině až do vlastní smrti. *„Ich muss mich wieder in meine Rolle als Null, die ich dreizehn Jahre hindurch hier innehabe, hineinfinden. In Wien konnte ich mir einbilden, irgendwer zu sein.“*[56]

Od konce 40. let žila Perutzova rodina střídavě v Tel Avivu a Rakousku. *„Es war ein Befehl von Onkel Hans. Wir wollten nicht nach Tel Aviv, denn es ist die mieseste Stadt. Aber wir haben getan, was man uns gesagt hat, und wir mussten noch dankbar sein.“*[57] Mimo to Perutz rád navštěvoval Jeruzalém. Fascinoval ho tamní jeruzalémský život, multikulturalismus i orientální atmosféra města. V jeho historickém centru žily vedle sebe odlišné kultury lidí. *„Wir hatten heuer den schönsten Sommer seit sieben Jahren. Wir waren den ganzen August in Jerusalem. Wir wohnten allein in einem verwunschenen arabischen Haus mit einem verzauberten Garten, einem verstopften Klosett und einem Keller, in dem es spukte, wenigstens kam unser Kater immer fauchend aus ihm heraus. (...)“*[58] Perutz strávil mnoho času i v místní jeruzalémské knihovně, ve které našel nejen speciální díla zaměřená na matematiku, ale i dlouhou dobu hledané prameny.

Perutz neustále toužil po návratu do Vídně, která byla jeho domovem před ochodem do exilu po dobu téměř 40 let. Nicméně i Perutzova rodná Praha v něm něco zanechala, což se odrazilo zejména v Perutzově povídkovém cyklu *Nachts unter der steinernen Brücke*. Tehdy ji Perutz opustil i s tajemstvím a pražskými legendami, s důkazy jedné dlouhé židovské historie. Strávil v ní své dětství i mládí, miloval její historii, její obyčeje. Jako dítě často podnikal dlouhé procházky Starým městem, židovskou čtvrtí a nábřežím okolo Vltavy, znal všechny pražské ulice a vedle města ho fascinovala i její příroda. Přesto si ho nezískala tolik jako Vídeň. Ve Vídni bydleli s Gretou v jednom penzionu na hlavní ulici *Mariahilferstraße*. Perutz navštěvoval různé kavárny, divadla, muzea, opery

---

[56] PERUTZ, Leo. *Brief von Leo Perutz an Michaela Staples o. D. (1951).* In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 288.
(volně přeloženo: *„Musím znovu do mé role jako nula, na jejíž pozici jsem byl tady 13 let. Ve Vídni bych si uměl představit být někdo.“*)

[57] STAPLES, Michaela. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 226.
(volně přeloženo: *„Byl to příkaz strýce Hanse. My jsme nechtěli do Tel Avivu, protože je to špinavé město. Ale udělali jsme to, co nám bylo řečeno, a museli jsme být za to ještě vděční.“*)

[58] PERUTZ, Leo. *Brief von Leo Perutz an Paul Perutz vom 14. 9. 1945*. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 235.
(volně přeloženo: *„Měli jsme letos nejkrásnější léto za posledních 7 let. Byli jsme celý srpen v Jeruzalémě. Bydleli jsme sami v jednom arabském domě s okouzlující zahradou, ucpaným záchodem a sklepem, ve kterém strašilo, přinejmenším z něj neustále náš kocour utíkal s prskáním pryč (...)“*)

a potkával se se známými, kteří ve Vídni zůstali. Na svých oblíbených dlouhých procházkách se rád vracel do minulosti a vzpomínal.

Kvůli nacionálnímu socialismu a 2. světové válce byla Perutzova popularita pryč. Perutzova tvorba zmizela z knižního trhu. Mnohé z jeho knih se sice stále vydávaly, ale jeho historické romány již čtenáři nevyhledávali. V poválečné době nebyly historické romány ani styl, jakým je Perutz dříve psával, moderní. Svou roli zde nadále hrál i skrytý antisemitismus. Když se v roce 1946 objevila ve vánočním čísle vídeňského tisku Perutzova novela *Des Kaisers Tisch* z románu *Nachts unter der steiernen Brücke*, byly z ní důsledně odstraněny všechny pasáže, ve kterých vystupovaly postavy židů. Pro Lea Perutze bylo těžké najít adekvátní místo v oblasti literární vědy; především biografie o Perutzovi zakázaly autorovo jednoznačné zařazení. Doposud se tedy řadí převážně ke dvěma kategoriím – autor historických nebo fantastických románů.

Perutz se plánoval po skončení fašismu v Německu a Rakousku znovu literárně prosadit. Nakladatelství *Hugo Lifczis* mu však v roce 1946 prodalo Alemanově nakladatelství jeho historický román *Der Schwedische Reiter*, do té doby jeho nejlepší knihu, kterou si přál uchovat pro svůj literární návrat do Evropy. Knihy *Nachts der steinernen Brücke* a *Judas Leonardo*, které napsal v exilu, byly předem určeny pro německý knižní trh. Perutzovi se však po svém návratu nepodařilo uspět ani s jednou z nich. *„Die Verleger von einst, die ich kannte, gibt es nicht mehr. Und die Verleger von heute haben wahrscheinlich nicht die leiseste Ahnung, dass ich jemals vorhanden gewesen sein. Denn seit ich aus der deustchen Literatur entfernt worden bin, sind 14 Jahre verflossen. Meine früheren Bücher können meinen Verlegern oder Lektoren von heute nicht in die Hände kommen, weil sie nicht mehr vorhanden sind.“*[59]

V roce 1947 Perutz zkontaktoval své dřívější vydavatelství Zsolnay; nenabídlo mu však jeho očekávaný honorář, proto se obrátil na nakladatelství pro beletristiku a vědu v Linzu, které mu v roce 1947 a 1948 vydalo romány *Die Dritte Kugel, Der Marques de Bolibar* a *Der Meister des Jüngsten Tages*. I přesto svůj honorář nezískal. V roce 1948 zemřel majitel nakladatelství a následkem toho nakladatelství zkrachovalo. Znovu Perutz

[59] PERUTZ, Leo. *Brief von Leo Perutz an Bruno Brehm z 22. 1. 1947*. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 288.
(volně přeloženo: *„Dřívější vydavatelé, které jsem znal, již neexistují. A dnešní vydavatelé nemají pravděpodobně nejmenší tušení, že jsem kdy existoval. Poněvadž od té doby, co jsem byl odstraněn z německé literatury, uplynulo 14 let. Mé dřívější knihy se mým nynějším vydavatelům do rukou již nedostanou, jelikož už neexistují.“*)

oslovil vydavatelsví Zsolnay v roce 1949 se svým románem *Der Schwedische Reiter*. V roce 1950 skutečně vyšel, v roce 1951 poté i Perutzovo dílo *St. Petri-Schnee*. *Der Schwedische Reiter* dosáhl největšího úspěchu v roce 1954 díky německému Knižnímu klubu se svými 35 300 výtisky.

Perutz se v Rakousku již výrazně neprosadil. Po 11 letech od konce 2. světové války ho sice oslovila rakouská národní knihovna s prosbou o jeho portrétovou fotografii do archivu, nicméně už dávno patřil k zapomenutým autorům. Dokonce se o Perutzovi nezmiňuje ani svazek *Literatura Rakouska od roku 1945 – 1970* z roku 1973. Co je ale zajímavé – Perutz už v 1949 předvídal jeho znovuobrození v literatuře: *„Die wirklich maßgebenden Faktoren, die Zeitungen, die Kritik, die Verleger und die Literaturgeschichte, registrieren mich als nicht mehr vorhanden, wenn nicht gar als nie vorhanden gewesen. Um so sicher ist meine Auferstehung in 40 Jahren, wenn mich irgendein Literaturhistoriker wiederentdeckt und ein großes Geschrei darüber erhebt, dass meine Romane zu Unrecht vergessen sind.“*[60] A nezmýlil se – ke znovuobnovení Perutzova jména i jeho životních děl skutečně došlo. Jeho začátek bychom mohli datovat do 80. let, kdy byla vydána všechna jeho díla pod vydavatelstvím Zsolnay.

Literární tvorba i mnohé další v autorově životě mělo vliv na Perutzův zdravotní stav. Perutz byl od 30. let diabetikem. Během pobytu v exilu se jeho onemocnění stalo natolik závažným, že denně potřeboval injekce. Lékař mu předepisoval různé diety, ale nebyly úspěšné – Perutz je dokázal držet sotva několik dní. Navíc byl náruživým kuřákem i přes oslabenou funkci jeho plic. Přestal kouřit až ze dne na den po tom, co mu jeho lékař povolil jen pět cigaret denně.

Od poloviny roku 1956 trápily Perutze nové bolesti. Často si stěžoval na závratě i nevolnost a v listopadu téhož roku protrpěl i několik záchvatů. Přesto 2. července v roce 1957 podnikl svou cestu do Evropy. Cítil se však velmi slabý. Několikrát musel navštívit tamního lékaře a jeho zdravotní stav se razantně zhoršil, když ho zachvátila chřipka. *„Es geht mir besser. Ich kann schon ohne auszuruhen auf den Kirchplatz gehen.“*[61] Jeho

[60] PERUTZ, Leo. In MÜLLER, Hans-Harald. *Leo Perutz: Biographie*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2007, s. 7.
(volně přeloženo: *„Skutečně rozhodující faktory, noviny, kritici, vydavatelé a literární historie mě registrují jako již neexistujícího. Jsem ale přesvědčen o mém zmrtvýchvstání ve 40 letech, kdy mě znovu objeví nějaký literární historik a vzbudí velký povyk, že mé romány byly zapomenuty neprávem.“*)

[61] PERUTZ, Leo. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 291.

pocit zlepšení byl mylný. Perutze transportovali do nemocnice v lázeňském městě Bad Ischl, kde mu lékaři diagnostikovali akutní zánět plic se selháním krevního oběhu. Perutz zde podlehl na následky své nemoci 25. srpna 1957.

Po své smrti byl Perutz pochován v protestantské části hřbitova v Bad Ischlu. *„Nicht im Kaffeehaus konnte er begraben werden, nicht im Rauch der Zigaretten und im Duft des schwarzen Kaffees, aber doch in Österreich, in der alten Sommerresidenz des Kaisers.“*[62] Perutzova skromného pohřbu se zúčastnila nejen jeho nejbližší rodina (dcera Michaela, bratr Hans se svou ženou i Perutzova sestra Lily), ale i několik rakouských přátel: Dr. Friedrich Reiss, Peter de Mendelssohn, Hilde Spiel, Bruno Brehm a Alexander Lernet-Holenia. U dvou posledních zmíněných jmen spisovatelů stál Perutz při jejich literárních začátcích a velmi je podporoval. Jako vzpomínku do nekrologu Bruno Brehm uvedl: *„Es war ein regnerischer Tag. Vom Ischler Friedhof sah man die waldigen Berge, aus denen der Nebel aufstieg und auf die sich Wolken herabsenkten. ‚Regen‘, hatte Perutz gesagt, ‚macht mir nichts. Sie können sich gar nicht vorstellen, wie sehr man sich in Palästina nach Regen sehnt.“*[63]

S deštěm mnohé souvisí. Perutz v něm totiž viděl jakousi spojitost mezi nebem a zemí, něco ezoterického, magického, tajemného. Věřil, že mezi nebem a zemí existuje něco, co není schopna lidská bytost racionálně vysvětlit. Tato domněnka ovlivnila i řadu jeho myšlenek a nápadů, které postupně vkládal do svých románů. Spisovatel Doron Rabinovici srovnal kompozici Perutzových románů s obrazy M. C. Eschera.: *„Der Blick wechselt zwischen verschiedenen Dimensionen und Perspektiven, die einander widersprechen, und dennoch beide auf gleiche Weise möglich sind.“*[64] Myšlení a jednání protagonistů z románů určuje něco fantastického, nadpřirozeného, ale nikoliv

(volně přeloženo: *„Je mi lépe. Můžu už dojít na náměstí před kostelem bez odpočinku.“*)

[62] PERUTZ, Leo. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 291.
(volně přeloženo: *„Nemohl být pohřbený v kavárně, ne v kouři cigaret a vůni černé kávy, ale přece v Rakousku, na starém letním císařském sídle.“*)

[63] BREHM, Bruno. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 292.
(volně přeloženo: *„Byl to deštivý den. Z Ischlovského hřbitova byly vidět zalesněné hory, ze kterých stoupala mlha a klesaly na ně mraky. ‚Déšť‘, řekl Perutz, ‚mi neublíží. Nedokážete si představit, jak moc po něm člověk žijící v Palestině prahne.“*

[64] RABINOVICI, Doron. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 292.
(volně přeloženo: *„Pohled se střídá mezi různými dimenzemi a perspektivami, které si navzájem odporují, a přesto obě jsou možná na stejném principu.“*)

nevysvětlitelného. Je to jejich pohled na skutečnost, který vystřídá počáteční logiku a smysluplnost se zkreslenou realitou, které se postupně vzdalují, až se jí úplně odcizí. Perutzovy hlavní protagonisty příběhů bychom tedy mohli charakterizovat jako rozdvojené osobnosti, lapené do bezvýchodné pasti vlastního vnímání.

Perutz žil v izolaci od své rodiny, přátel i okolí. Trvalo zhruba 10 let, než se znovu vzchopil. Než začal s prací na svých posledních dvou románech, rozepsaných už ve Vídni, uplynulo 5 let. *„Man hat den Eindruck, als verstehe Perutz sein Exil nur als kurzzeitiges Moratorium, als lohne es sich kaum, das Leben wieder zu beginnen, als müsse man nur kurzzeitig überwintern.“*[65] Perutz publikoval své vlastní příspěvky v exilových novinách stejně jako ostatní tamní spisovatelé. Nevyhledával však s nimi kontakt, dokonce se vyhýbal i PEN-klubu, do kterého byl přijat krátce po svém příchodu do Palestiny. V jeho literární tvorbě se ale čtenář nesetká s pocity izolace, samoty a frustrace, které Perutze natolik tížily.

S Perutzem souvisí v neposlední řadě i téma tabuizace. Obrovskému tabu o poválečné společnosti v Izraeli se věnuje izraelský spisovatel David Grossmann ve svém románu *Stichwort Liebe*. Protagonistou románu je devítiletý chlapec, který se na základě odposlouchaného rozhovoru dozvídá o nespecifikované zemi „tam“, kde řádila „nacistická bestie“. Chlapec si ji představuje jako divokou zvěř. O tom, co se „tam“ dělo, se mlčí.

Ani jedinkrát se Perutz ve svém deníku nezmiňuje o vyhlazení 6 milionů Židů za 2. světové války. Dokonce ani tehdy, když se po válce dozvěděl o smrti Idiných rodičů v Terezíně. Perutz sice zamýšlel vytvořit dokumentaci o koncentračním táboře v Dachau, ale brzy od svého původního plánu ustoupil. Jeho reakcí byla pouze odpověď na několik zpráv od přítelkyně Gerty Kelemenové, která přežila v koncentračním táboře. *„Dein erster Brief (…) hat mich erschüttert. Nicht nur durch das, was ihr erlebt und ertragen habt, auch durch die leidenschaftslose und schlichte Art, in der du es berichtest. Ich bekam grossen Respekt vor Dir. Und ich fand, dass ich Dich, die einstige Heldin so vieler meiner komischen Anekdoten, nun endlich ernst nehmen müsse.“*[66] V pozdějších dopisech

[65] SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 293.
(volně přeloženo: *„Člověk má dojem, jakoby Perutz chápal svůj pobyt v exilu pouze jako krátkodobý odklad, jako kdyby se stěží vyplatilo znovu začít žít, jako kdyby musel člověk jen krátkodobě přezimovat.“)*
[66] PERUTZ, Leo. *Brief von Leo Perutz an Gerty Kelemen o. D. 1945*. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 294.

se už o holokaustu nehovořilo. Perutz se o něm nezmiňoval ani v dopisech svým přátelům. Potvrdila to i Perutzova dcera Lily – po válce věděl člověk takřka o všem, ale nahlas o tom nikdy nemluvil. V rodině se netruchlilo, ačkoliv ztráty blízkých byly nevyčíslitelné. Zdá se, že toto tabu chránilo celou generaci před bezvýchodným zoufalstvím.

I Perutzovo dílo *Der Judas des Leonardo* zcela vypustilo židovskou katastrofu. Nanejvýš v pražském románu (znovu přijatém v roce 1943) nalezneme pasáže, ve kterých se Perutz zabývá vyhlazením Židů. I v povídce *Die Todessarabande* z *Nachts unter der steiernen Brücke* je rozvedeno téma pronásledování Židů, nebyla však reakcí na holokaust. Vznikla už v roce 1943, tudíž Perutz věděl o vyhlazovacích táborech na Východě už dlouho předtím.

Literární diskuse o pronásledování a vyhlazování Židů v době nacionálního socialismu trvá od 70. let až do současnosti. Vedle nesčetných dokumentací a výborů z prózy i poezie vyšly primárně vzpomínkové romány, následně v 80. letech a 90. letech především memoáry. Ale i přesto, že se četné publikace přeživších (dokumenty, povídky, reportáže, romány i básně mnohdy psané už v koncentračních táborech, ghettech nebo během zotavovací doby v sanatoriích) objevily bezprostředně po válce, Německo je přijalo jen stěží. Přeživším a jejich touze nechat minulost za sebou bránil stále přetrvávající antisemitismus. *„Selbst Geständnisse ehemaliger Nationalsozialisten prallten an der kollektiven Informationsverweigerung ab.“*[67]

V 50. a 60. letech vyvolal ekonomický vzestup v Německu iluzi, že minulost byla překonána. Většina úspěšných autorů v Německu a Rakousku maskovala zážitky z koncentračních táborů. Teprve v 60. letech byla část německého obyvatelstva schopna čelit pravdě a přiznat svou účast i odpovědnost za spáchaný zločin. Záhy nato prudce vzrostl počet publikací, které se důkladně zabývaly masovým vyvražděním Židů. Jen menšina Židů, která byla vyhnána do exilu, se byla schopna duševně vyrovnat s masovou

(volně přeloženo: *„Tvůj první dopis (…) se mnou otřásl. Nejen tím, co jste zažili a vytrpěli, ale také tím chladným a prostým způsobem, jakým to referuješ. Dostal jsem před tebou velký respekt.. A myslel jsem si, že bych Tě, jakožto hrdinku tolika mých vtipných anekdot, měl brát konečně vážně.“*)

[67] SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 295.

(volně přeloženo: *„Samotné přiznání bývalých nacionálních socialistů bylo odrazem společného zapírání informací.“*)

vraždou spáchanou na svých přátelích a příbuzných. Jako příklad bychom mohli uvést Somu Morgensterna, který žil ve Vídni stejně jako Leo Perutz a následně utekl do exilu – do New Yorku.

Morgenstern se nezdráhal vypustit do světa zprávy o zvěrstvech v rukou německých nacistů. *„Er postulierte, dass ein jüdischer Schriftsteller, der sich von diesem ungeheueren Geschehen abwendet und seinem Beruf weiter nachgeht wie bisher, es nicht verdient, die Mörder überlebt zu haben.“*[68] Soustavně se věnoval studiu všemožných dokladů souvisejících s onou katastrofou, mezi jejímiž oběťmi skončili i Morgensternovi příbuzní: matka, bratr i jedna z jeho sester. Cítil se povinen prozkoumat všechna dostupná písemná, ústní, obrazová i zejména zfilmovaná svědectví nejstrašlivějšího zločinu ve světových dějinách. Důsledkem toho však byla *Sprachlosigkeit* („oněmění“). Překonal ho až v roce 1946 díky práci na svém románu *Die Blutsäule. Zeichen und Wunder am Sereth*, knize věnované obětem holokaustu.

Morgenstern žil ale na rozdíl od Perutze v Americe, jejímž vlivem se začal odvracet od evropských, křesťansky orientovaných kultur. Odjakživa tíhl k židovskému národu a založení státu Izrael pro něj znamenalo velkou útěchu i zázrak ve světových dějinách. Cítil se více Židem. Kdežto Leo Perutz zůstal po celý svůj život Evropanem. Založení Izraele nevnímal jako naději, nýbrž pohoršení. Tamní život negativně ovlivnil jeho tvůrčí kreativitu a kvůli izolaci a osamělosti ztratil svou životní odvahu.

[68] MORGENSTERN, Soma. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000, s. 296.
(volně přeloženo: *„On zastával názor, že židovský spisovatel, který se od této příšerné události odvrací a pokračuje ve své profesi jako předtím, si nezaslouží přežít vrahy.“*)

3 Historická próza v české literatuře (1918-1945)

V období mezi dvěma světovými válkami se vytrácí zájem o historický román. *„Tradičně národně buditelská funkce historického románu se vznikem samostatného Československa zanikla a moderna se k vlastenecky motivovanému zájmu o minulost obracela s pohrdavou lhostejností.“*[69] K návratu žánru dochází primárně až vlivem dvou významných českých autorů: Jaroslava Durycha (1886 Hradec Králové – 1962 Praha) a Vladislava Vančury (1891 Háj ve Slezsku – 1942 Praha). Zasloužili se nejen o oživení tradičního žánru novou obsahovou koncepcí moderního směru, ale historii dali v podstatě prostor pro rozšíření témat. Autoři hledali nové možnosti, jak historickou prózu znovu prosadit. Svůj podíl na tom nese bezesporu expresionistický směr, zdůrazňující lidské city i individuální vnitřní boj se sebou samým.*„Historické téma umožňovalo vyjádřit tyto vypjaté emoce bezprostředněji: to, co by se dalo těžko snést v příbězích o současných lidech a působilo to nevěrohodně, křečovitě a nadsazeně, posunuto do kulis dávné minulosti se stává přijatelnou básnickou nadsázkou.“*[70] Na historii lze nazírat z různých úhlů pohledů – ať už na historii spjatou se snahou člověka naplnit vlastní poslání, či s problémy lidské bytosti jakožto součástí moderního světa.

Oblast historické prózy nelze jednoznačně specifikovat. V *Dějinách české literatury IV.* nastínil Jiří Brabec různá hlediska pohledu, která rozdělil do tří skupin. První skupina se soustředí na dílo formou historické kroniky; Brabec hovoří o hledisku literární formy, autoři *„lpěli na tradiční struktuře historických vyprávění, nepokusili se radikálněji obměnit schéma realistické kronikářské pózy, spokojovali se s běžnou beletrizací historických skutečností sociálních nebo politických.“*[71] Vytváření obrazů z národních dějin a sklon k dokumentární detailnosti se stává součástí hlediska námětového. Třetí skupina zaměřená na tematickou a motivickou oblast se vzdálila od tradiční kronikářské linie a přispěla něčím novým, ojedinělým, doposud v historické próze neznámým. *„Souznění s dramatickými událostmi přítomnosti, propojení*

[69] MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura období avantgardy (1918 – 1945*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2002, s. 79.
[70] Tamtéž, s. 80.
[71] BRABEC, Jiří. *Historická próza a románová biografie*. In BLAŽÍČEK, Přemysl, MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 479.

symbolického a skutečnostního významu z něj zvláště za II. světové války vytvořily velmi progresivní typ.“[72] Staví na lidském osudu, hledání smyslu lidské existence a subjektivitě.

Jiráskova doba pominula a spisovatelé 20. století již netvořili v duchu nosné tradice českého historického románu tehdejší doby. Těžiště žánru se odchýlilo od původního výchovně vlasteneckého románu s historickou tématikou a přesunulo se k románu ideovému, čímž zároveň charakterizujeme tvorbu Jaroslava Durycha. Durych se nesoustředil pouze na české dějiny, naopak tíhl i k evropské scéně. Ve středu jeho zájmu se objevuje vztah člověka a dějin, zaměřuje se na konflikt člověka i jeho individuální osud obklopený minulostí. Neklade důraz na smysl a sled dějinných událostí, jako se tomu ve své tvorbě věnoval zejména Jirásek. Durych ozvláštňuje tvorbu i novými výrazovými prostředky – využívá jazyk inspirovaný češtinou ze 17. století. Tento archaický nástroj není jen pouhým pozadím Durychových děl, ale *„v nejlepších partiích je přetaven do podoby, řečeno se Šaldou, úplně impresionistické, útočné a břeskné, plné slovních záblesků a mihotavého bleskotání, napjaté a tonické až k výbušnosti.“*[73]

Stejně jako v historické próze pražských německých autorů se i v českých historických románech a povídkách objevuje tématika třicetileté války. Konkrétně Perutz ji zahrnul do historického pozadí svého cyklu povídek *Noc pod Kamenným mostem*, kdežto Durych ji pojal zcela po svém a spolu s ním vzniká valdštejnské téma. Císařský vojevůdce Albrecht z Valdštejna a zároveň protagonista Durychova díla *Bloudění* (1929) je součástí příběhů lidského duševního bloudění po světě. Bloudění končí ve chvíli, kdy je Albrecht z Valdštejna zavražděn v Chebu v roce 1634; v návaznosti na to vydal Durych i triptych *Rekviem* (1930), ve kterém jsou rozvíjeny valdštejnské příběhy po císařově smrti.

Valdštejnskou tematiku zde uvádíme proto, že *„romantická postava, která poutala spisovatele (...), se tu stala svorníkem náročného uměleckého projektu, který znamenal nový tón v dosavadní Durychově tvorbě i mezník ve vývoji české historické prózy.“*[74] Přispěla i k rozvoji životopisné prózy, neboť Durych se věnoval důkladnému

[72] JAKUBÍČEK, Daniel. *Průhledy do české literatury období Mnichova a okupace*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 86.
[73] MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura období avantgardy (1918 – 1945.* Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2002, s. 82.
[74] Tamtéž, s. 81.

studiu a sbíral materiály. Jeho snahou bylo pochopit smysl národní tragédie i otázku vztahu člověka k pobělohorské době.

K Durychově valdštejnskému tématu přistupujeme jako k jedné z variant jeho pojetí historické prózy. V románu *Služebníci neužiteční* (1940) rozpracoval téma jezuitské, vztahující se k historii jezuitského řádu v Čechách. *„V souladu se svým dramatickým viděním světa pojal tento román ne jako oslavu jezuitství, ale akcentoval rozpor mezi světskou mocí a duchovním světem, napětí mezi češstvím a jezuity, přinášejícími k nám španělské pojetí zbožnosti a koncepci člověka v dějinách vzniklou na španělské půdě.“*[75] Až v 2. polovině 20. století je Durychovo historické téma nahrazeno tématem hagiografickým, kladoucí důraz na smysl lidské existence i životního údělu prostřednictvím meditace. Historické pasáže prokládá různými úvahami a vyprávěním.

V období Protektorátu Čechy a Morava bylo historické povědomí i vlastenecké cítění české národa vytěsněno do pozadí vlivem nacionálních socialistů. Rozmach historické prózy utlačovala zakázaná témata a v českých čtenářích tak nemohlo docházet k prohlubování jejich vlastenectví, ačkoliv taková díla vyhledávali. K historické próze bylo nutno přistupovat s jiným záměrem. Historická kulisa se stala terčem pouhé příležitosti k vyprávění příběhu a za mnohem důležitější prvek se považovala samotná pointa příběhu. Zpravidla se jednalo o důraz na lidskou ušlechtilost a víru ve spravedlnost. Postupně se tak historická próza vesměs mísila s prózou psychologickou, neboť se snažila zachytit psychiku složitých jedinců v rozporu s okolním světem.

Významné protagonisty z české historie nahradili v historické próze okrajoví, svým způsobem osamělí hrdinové a nositelé základních obecně lidských hodnot: zejména různí světci, misionáři, umělci i cestovatelé. *„Nebylo to vlastenectví, které historická próza explicitně zdůrazňovala (...), na hrdinech, které si vybírala, akcentovala jejich morální vlastnosti, houževnatost, věrnost, vytrvalost, lásku k pravdě, skromnost, odvahu a inteligenci, jimiž vynikali nad své okolí a díky nimž překonávali sociální a národností handicapy i prostou životní smůlu.“*[76] Navzdory morálním i duševním hodnotám člověka doprovází životní dráhu hrdinů v těchto románech motiv osobního neúspěchu a nepochopení. Musejí čelit utrpení a bídě, nenachází vlastní štěstí. Což nám připomíná autory, kteří v té době opouštěli svou rodnou vlast a utíkali do exilu, kde se pomalu stávali

[75] MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura období avantgardy (1918 – 1945.* Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2002, s. 83.
[76] Tamtéž, s. 114-115.

autory zapomenutými. *„Zdá se, jakoby okupační próza konstituovala charakteristický typ národního hrdiny – mučedníka.“*[77]

Konkrétně díla *Největší z pierotů* (Jean-Gaspard Deburau, 1939) od Františka Kožíka, *Černý Honzík* (Jan Neruda, 1939) od Sonji Špálové, *Král Sloužím* (Jan Lucemburský, 1940) od Vladimíra Drnáka nebo *Žebrák s erbem* (Šimon Lomnický z Budče, 1941) od Vladimíra Müllera jsou názornými ukázkami z životopisné prózy, která se tou dobou těšila velké oblibě u svých čtenářů. Autoři těžili postupy z psychologické prózy a následně je upravovali do biografické podoby o významných českých i světových představitelích – mísí se zde žánrové postupy.

V souladu s historickou prózou tohoto období dominuje i téma lásky. Charakteristickým rysem historických děl *„byla romantičnost v přístupu k látce, zdůraznění milostného motivu, do té doby v historické próze ne příliš často přítomného.“*[78] Zatímco v Jiráskově podání láska spíše komplikuje život hlavního hrdiny a stojí opodál v ději, v dílech soudobých autorů proniká hluboko do nitra významných historických postav a ovlivňuje jejich jednání. Nemusí jít v prvé řadě o milostný příběh, nicméně autoři zakládají děj na rozvoji osobních příběhů svých postav.

Zejména v románové trilogii Jiřího Mařánka (*Barbar Vok* (1938), *Romance o Závišovi* (1940) a *Petr kajícník* (1942)) o rodě Rožmberků objevujeme milostnou tematiku společně s hrdiny v častém konfliktu s okolním světem. I povídky a novely Františka Kubky (*Skytský jezdec* (1941), *Pražské nokturno* (1943) a *Karlštejnské vigilie* (1944)) se řadí k okupační literatuře s historickými i milostnými prvky.

Vedle toho zmiňujeme vrcholného autora avantgardní prózy, Vladislava Vančuru a jeho *Obrazy z dějin národa českého*, které *„jsou koncipovány jako nesouvislá řada samostatných příběhů, pokrývajících národní dějiny od mytologických počátků po dobu přemyslovských králů.“*[79] Dominantou jsou úvahy nad smyslem historických událostí propojené s lidskými osudy. Vančurovo dílo se tím vymyká výše zmíněným přístupům k historické látce. Mimo to je Vančura typický svým nezaměnitelným stylem vypravěče. V podstatě je samotný vypravěč v jeho knihách vnímán jako nejdůležitější postava zejména díky promluvám a komentářím k příběhům: *(…) v napětí banality*

[77] MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura období avantgardy (1918 – 1945.* Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2002, s. 115.
[78] Tamtéž, s. 115.
[79] Tamtéž, s. 50.

a ozvláštňující jazykové dikce je zdroj jeho svébytného humoru, umožňující mu vyjádřit ironizující odstup od látky.“[80]

V charakteristice české historické prózy 1. poloviny 20. století lze spatřit postupy při tvorbě historického díla, které využívali i spisovatelé pražské německé literatury. Kombinovaly se různé žánrové varianty, v románech se objevovaly nové prvky a pozornost se upínala na životní poslání lidského jedince. I tvorba Lea Perutze pokračuje v těchto šlépějích. *„Perutzovy romány se žánrově blíží románům dobrodružným, kriminálním, žurnalistickým, mnohé mají blízko k filmovým scénářům,“*[81] jak uvádí Jiří Munzar v samotném doslovu Perutzova cyklu povídek. Milostná tematika, složití jedinci, hledání smyslu života, fantaskní prvky, významné historické osobnosti (Albrecht z Valdštejna, Rudolf II., aj.), historické pozadí (období třicetileté války aj.) – v takovém duchu vznikala Perutzova německy psaná díla podobná těm Durychovým a mnohým dalším.

[80] MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura období avantgardy (1918 – 1945*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2002, s. 49.
[81] MUNZAR, Jiří. *Doslov*. In PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 194.

4 Švédský jezdec a Noc pod Kamenným mostem v literárních souvislostech

První z nich, historicko-fantastický román *Švédský jezdec*, reprezentuje autorovu románovou tvorbu a spadá do jeho vrcholného období. Druhé dílo, dokončené během Perutzova 19-letého pobytu v exilu, se naopak vztahuje k autorově závěrečnému období života i jeho literární činnosti. Zastupuje Perutzovu povídkovou tvorbu a zároveň se jedná o jeho nejslavnější cyklus historických povídek – *Noc pod Kamenným mostem*.

Perutzovo dílo *Švédský jezdec* (*Der schwedische Reiter*, 1936) začíná fiktivními prameny. Marie Kristýna, dcera švédského jezdce, vzpomíná na to, jak jí zůstala smrt jejího otce po celý život záhadným tajemstvím. Má to své opodstatnění – její otec padl ve válce, ale i přesto svou dceru tajně navštěvoval u jejího okna každou noc. Čtenář se tedy seznámí s tajemstvím už na samotném počátku knihy. V jednotlivých epizodách pak Leo Perutz líčí detailní obraz bezbožného a surového světa v raném 18. století. Do příběhu pronikají fantaskní, kouzelné a snové prvky, různá zaklínadla a nadpřirozené jevy. Kupříkladu mlynář, který spáchal sebevraždu, vstává každý měsíc na jeden pouhý den ze svého hrobu a zajišťuje „lidský materiál" do biskupova pekla. Nejdříve doprovází mladého Tornefelda, později také zloděje.

„Existovala pověst, která kolovala krajem, a zloděj ji znal. Sedláci si mezi sebou šeptali, že mrtvý mlynář každý rok jednou vstane z hrobu a nechá mlýn po jednu noc běžet, aby mohl biskupovi splatit ze svého dluhu jeden fenik."[82]

Hned v úvodní části se o *Švédském jezdci* dočítáme, že *„je to příběh dvou mužů. Potkali se jednoho mrazivého zimního dne na začátku roku 1701 v jedné selské stodole a uzavřeli spolu přátelství. A potom pokračovali ve dvou po silnici, která vedla z Opolí zasněženou slezskou zemí do Polska."*[83] Jedním z těchto mužů je mladý rytíř Kristián z Tornefeldu, který přišel o veškerý svůj majetek. Následkem toho utekl z domova s touhou narukovat do služeb švédského krále a zároveň mu odevzdat *arkánum*[84]. Druhý muž zde vystupuje jako bezejmenný zloděj. Osudy těchto hrdinů jsou vzájemně propleteny – spojuje je nejen útěk, ale koneckonců i jejich vlastní smrt, o níž se

[82] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 18.
[83] Tamtéž, s. 9.
[84] arkánum = tištěná kniha Gustava Adolfa, kterou našli pod jeho brněním, když padl v bitvě u Lützenu

dozvídáme v samotném závěru knihy. Vedle toho ale nejsou Perutzovy hlavní postavy nijak zvlášť individuálně či psychologicky vykresleny.

Perutz rozdělil knihu na 4 díly, které se prolínají: *Zloděj, Svatokrádce, Švédský jezdec* a *Bezejmenný*. Z obecného hlediska můžeme říci, že se celý děj příběhu točí okolo postavy zloděje, Kristián se dějem pouze mihne. Zlodějův příběh se poprvé začíná rozvíjet ve chvíli, kdy ho Tornefeld vysílá ke svému kmotřenci.

„Tak teď, pardieu, všechno záleží jen na tobě," mluvil ke zlodějovi. „Musíš teď hned jít k mému panu bratranci do Kleinroopu, to je u vesnice Lancken. Řekneš mu, že jsem tady a že mi má poslat peníze a šaty a koně. (...) „Musíš jít místo mě," naléhal. „Budu ti za to do smrti vděčný. Jsem nemocný, vždyť to vidíš, nemocnější už ani být nemůžu, a kdybych musel ven na mráz a do sněhu, byla by to moje smrt."

Zloděj se nejprve zdráhá, nakonec ale Tornefeldova příkazu uposlechne a vydává se na cestu. V této části příběhu se zloděj poprvé setkává s několika postavami, které jsou součástí následujícího děje. V prvé řadě máme na mysli dragouny, nepřátele všech tuláků a zlodějů v čele s Ďábelským baronem. Vedle nich zde vystupuje i ženská hrdinka Marie Anežka, díky níž zloděje omilostní, což ovlivní řadu dějových návazností.

Druhý díl Perutzova románu pojednává o krádežích v kostelech opět v rukou bezejmenného zloděje, tentokrát v pozici hejtmana lupičské skupiny, která původně patřila k Černému Ibitzovi. Záměrem zloděje je získat co největší obnos peněz, aby zbohatnul a mohl se vydat do panství Marie Anežky jako švédský jezdec – započít nový život jako někdo jiný.

Třetí díl *Švédský jezdec* považujeme za centrální bod celého vyprávění. Zloděj přejímá identitu Kristiána z Tornefeldu, která mu zajistí šťastný život na několik let a především srdce Marie Anežky. Švédský jezdec je svázán pocitem štěstí a láskou nejen ke své ženě, ale i dítěti Marii Kristýně. Zároveň ho skličuje pocit viny a strach z prozrazení, neví, jak z této bezvýchodné situace ven a jak se těchto ubíjejících pocitů zbavit jednou pro vždy.

V posledním díle *Bezejmenný* se vracíme na úplný počátek vyprávění, jde o jakýsi cyklus. Příběh vygraduje smrtí jedné z vedlejších postav, dojde k rozuzlení děje a k opětovnému propojení dvou lidských osudů. Skutečný Kristián se potkává se

zlodějem shodou okolností na stejném místě, které rozdělilo jejich cesty. Zároveň znovu čelí životnímu údělu, který jim byl předurčen.

Celou dějovou linií se prolíná několik motivů jako pronásledování, bezvýchodnost lidské situace, zbabělost i hrdinství a především motiv dvojnictví (*Doppelgängermotiv*). Dvě osoby si zamění jejich civilní identitu. Zde poté vyvstává problematika s hledáním vlastního já a smyslu života.

Noc pod Kamenným mostem (1952) je historické dílo, na jehož tvorbě se Perutz začal podílet už v roce 1934. Cyklus zahrnuje 14 povídek, které autor situoval do známého pražského prostředí, které ho obklopovalo v době jeho dětství. Perutz znal velmi dobře různé příběhy ze staré Prahy. Jeho otec mu často říkával větu: *„Ja, wenn ich Meisels Gut hätte!“*[85], což mohlo Perutze inspirovat k prvotnímu titulu knihy – pracovnímu názvu *Mayzlovo bohatství* (*Meisls Gut*). V roce 1924 vyšla první kapitola *Ghettolegend*.

„Nachts unter der steinernen Brücke ist eine melancholische Erinnerung an die kleinen und großen Juden des Prager Ghettos. Der Mystiker Rabbi Loew, die „Leuchte der Verbannung“, die jüdischen Musikanten Koppel-Bär und Jäckele-Narr, der Dorftrottel des Ghettos, Berl Landfahrer, der ungeheuer reiche Jude Mordechai Meisl und seine schöne Frau Esther: die differenzierte Vielfalt des jüdischen Ghettos erscheint in diesem Roman, vom Ärmsten über die Klügsten bis zum Mächtigsten.“[86]

Příběh odehrávající se v pražském židovském městě Perutz už od začátku nezamýšlel jako samostatnou novelu, ale plánoval ji pouze jako část románu. V roce 1936 vzal Perutz svůj román *Meisls Gut* znovu do ruky a k jeho údivu našel celé množství již hotových prací. Měl načtené knihy o Rudolfovi II. i dopisy Anea Sylviose, díky kterým lépe zachytil řeč dvořanů a dal podstatu nejrozsáhlejší části jeho knihy, odehrávající se na Pražském hradě za Rudolfa II. Poté jeho tvorba znovu ožila. O tom, že by chtěl pokračovat na románu *Meisls Gut*, napsal poprvé až v roce 1945 Gertě Kelemenové. Perutz totiž našel pro svou práci kromě různých pramenů i očité svědky. O svém

---

[85] NEUHAUS, Dietrich. *Erinnerung und Schrecken: die Einheit von Geschichte, Phantastik und Mathematik im Werk Leo Perutz'*. New York: P. Lang, c1984, s. 71.
(volně přeloženo: *„Jo, kdybych tak měl Mayzlovo jmění!“*)

[86] Tamtéž, s. 73/74.
(volně přeloženo: *„Noc pod Kamenným mostem je melancholická vzpomínka na malé a velké židy pražského ghetta. Mystik Rabbi Löw, „světlo spasení“, židovští muzikanti Koppel-Bär a Jäckele-Narr, hlupák ghetta, Berl Landfahrer, zbohatlý žid Mordechai Meisl a jeho krásná žena Ester: v tomto románu je zobrazena rozmanitost židovského ghetta, od nejchudších přes chytré až po ty nejmocnější.“*)

pražském románu napsal v roce 1951 ještě svým přátelům – manželům Lifczisům: *„Mir haben seit Jahren drei Kapitel zu „Meisls Gut" gefehlt, sie schienen mir zu schwierig, zu wenig durchdacht, zu substanzlos, und so traute ich mich nicht an sie heran. Aber ich kam aus Europa mit einer immensen Arbeitswut geladen zurück und habe die drei Kapitel in einem Zug geschrieben, und sie, wie auch das ganze Buch, sind so geworden, wie ich es immer erhofft habe."*[87]

„Der Roman „Nachts unter der steinernen Brücke" umspannt den Zeitraum zwischen den Ankunft Rudolf II. aus Spanien etwa 1572 und der Vernichtung des böhmischen Königreiches in der Schlacht am Weißen Berg 1620"[88] Mnoho pražských legend vzniklo právě v této době – v období proslulého Rabbiho Löwa (1520 - 1609). Rabbi patřil k významným učencům a mudrcům s kouzelnou mocí. I jeho narození se pojí se zázrakem – židovské ghetto v jeho domovině bylo ušetřeno pogromů, které v té době probíhaly. S Rabbim Löwem se spřátelil Mordechaj Mayzl, nesmírně bohatý židovský občan, který byl nejen významným mecenášem židovské obce, ale také důležitým poplatníkem Rudolfa II. Díky provozu obchodů Mayzl rychle zbohatnul. U Rudolfa II. měl nespočet privilegií a zároveň byla židovská obec pod ochranou krále.

Hlavním dějištěm románu *Noc pod Kamenným mostem* je vedle hradu krále Rudolfa II. také pražské židovské ghetto, které bylo založeno přibližně okolo roku 900. Perutz ho zažil ještě za svého mládí v Praze a v epilogu románu o něm píše: *„Aneinandergedrängte altersschwache Häuser im letzten Stadium des Verfalls, mit Vor- und Zubauten, die die engen Gassen verstellten. Diese krummen und winkeligen Gassen, in deren Gewirr ich mich auf das Hoffnungsloseste verlaufen konnte, wenn ich mich nicht vorsah. Lichtlose Durchlässe, düstere Höfe. Mauerlücken und höhlenartige Gewölbe, in denen Trödler ihre Waren feilhielten, Ziehbrunnen und Zisternen, deren Wasser von der Prager Krankheit,*

[87] PERUTZ, Leo. *Brief von Leo Perutz an Lifczis vom 15. 3. 1951*. In SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000.
(volně přeloženo: *„Léta mi chyběly 3 kapitoly k „Meisls Gut", připadaly mi příliš obtížné, málo důkladně promyšlené a tak jsem se na ně nenašel odvahu. Ale vrátil jsem se zpět z Evropy nabitý vnitřní zlostí a napsal ty 3 kapitoly všechny naráz a ony se staly, stejně jako celá kniha, tím, v co jsem vždy doufal."*

[88] PERUTZ, Leo a MÜLLER, Hans-Harald, ed. *Nachts unter der steinernen Brücke: ein roman*. 1. vyd. Praha: Vitalis, 2003, s. 84 a 208.
(volně přeloženo: *„Román Noc pod Kamenným mostem zahrnuje období mezi příchodem Rudolfa II. ze Španělska okolo roku 1572 a zániku české královské říše v bitvě na Bílé hoře roku 1620."*)

dem Typhus, verseucht war, und in jedem Winkel, an jeder Ecke eine Spelunke, in der sich die Prager Unterwelt zusammenfand.“[89]

Noc pod Kamenným mostem je cyklický román. Závěr románu navrací čtenáře zpět na jeho začátek, čímž mimo jiné zjišťuje, že začátek příběhu je tak zároveň odhalením jeho samotného konce. Tedy již první kapitola v knize tvoří současně začátek i konec románu. Uvozují nám to dvě pasáže. V té úvodní je naznačen nejen zakázaný milostný vztah dvou lidí, ale vystupuje zde do popředí i zázračná moc Rabbiho Löwa – v tomto případě jeho schopnost zbavit člověka prokletí, jež na něj bylo vrženo.

„Velký rabbi opustil dům a šel samoten nočními uličkami ghetta dolů k řece, po jejím břehu kolem rybářských chatrčí až ke Kamennému mostu. Pod mostem rostl růžový keř s jedinou rudou růží, vedle něho rozmarýna a objímaly se tak těsně, že plátky růže se dotýkaly bílých kvítků rozmarýny. Velký rabbi se shýbl a vytrhl rozmarýnu ze země a sňal tak klatbu z ženy, jež byla cizoložnicí. Po obloze se honila černá mračna a na pilíře a oblouky Kamenného mostu dopadalo bledé měsíční světlo. Velký rabbi sešel na břeh a vhodil rozmarýnu do plynoucí řeky, vlny ji unášely, až se potopila do hučících hlubin.“[90]

Ze závěrečného úryvku se poté dozvídáme, že vše bylo v rukou Rabbiho, který tak svolil k hříchu a cizoložství židovky Ester s císařem Rudolfem II. Císař se zamiluje do ženy žida Mordechaje Mayzla. Ve svých tužbách prosí Rabbiho Löwa, aby ji přivedl na jeho hrad.

„Šel tedy velký rabbi na vltavský břeh pod Kamenný most a tam, z dosahu lidských očí, zasadil růžový keř a rozmarýnu. Pronesl nad nimi kouzelná slova a na keři rozkvetla růže, k níž se sklonil a těsně přivinul kvítek rozmarýny. Každou noc pak zalétala duše císařova do květu rudé růže a duše židovky do kvítku rozmarýny. Každou noc snil císař, jak objímá milenku, krásnou židovku a noc co noc pobývala Ester, žena žida Mayzla, v náruči císařově.“[91]

---

[89] PERUTZ, Leo. *Epilog*. In PERUTZ, Leo a MÜLLER, Hans-Harald, ed. *Nachts unter der steinernen Brücke: ein roman*. 1. vyd. Praha: Vitalis, 2003.
(volně přeloženo: *„Na sebe natěsnané staré domy v posledním stádiu rozpadu s výstupky a přístavbami, které přetvářely úzké uličky. Tyto křivolaké uličky, v jejichž změti jsem se beznadějně mohl ztratit, kdybych se neměl na pozoru. Průchody bez světel, temné dvory. Prohlubně ve zdi a klenby, ve kterých obchodníci nabízeli své zboží, studny a nádrže, jejichž voda byla znečištěna pražskou nemocí, tyfem, a v každém zákoutí, na každém rohu špeluňka, ve které se scházelo pražské podsvětí.“*)
[90] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 12-13.
[91] Tamtéž, s. 183.

Autor využil magickou symboliku a milostný vztah naznačil prostřednictvím dvou květin: růže a rozmarýnu. Výběr květin není podle nás žádnou náhodou. Růže je symbolem lásky i smrti, rozmarýn symbolizuje mileneckou věrnost. Předem tedy čtenář může dojít k interpretaci těchto pasáží.

Neunikne nám ani shoda pojmenování kapitoly *Noc pod Kamenným mostem* s názvem celého povídkového cyklu. Kamenný most je místem rozmarýny a růže – klíčové místo vyprávění, kde se odehrává příběh zakázané milenecké lásky, která se dotýká hlavních postav příběhu. Z hlediska vyprávění na ni autor klade největší váhu, tvoří jakousi paralelu k ostatním povídkám a nad-rámec celého vyprávění. Zřejmě proto stojí i v samotném titulu knihy.

Perutz využil hned v první kapitole mimo jiné i anaforické opakování fráze *Té noci,* které nám spojuje několik osudů hlavních postav do jednoho celku. Nalézáme ho na konci první kapitoly, přičemž prozrazuje hlavní zápletku celého příběhu.

„Té noci pominul mor v uličkách Židovského Města. Té noci zemřela v domě na náměstí Tří kašen krásná Ester, žena žida Mayzla. Té noci procitl na Pražském hradě císař říše římské Rudolf II. s výkřikem ze sna.“[92]

Ve třech kapitolách spojuje Perutz různé vyprávěcí linie, patřící neoddělitelně k sobě – legendu o kouzelné moci Rabbiho Löwa, příběhy z židovského ghetta o pohádkovém jmění Mordechaje Mayzla a historické tradování o Rudolfu II. Protagonisté Rudolf II., Rabbi Löw a Mordechaj Mayzl jsou vyobrazeni v odlišných životních souvislostech, jejich životní osudy jsou ovšem propojené. Autor zde vylíčil první setkání Rudolfa II. a Mayzla, když byli oba ještě mladí, následně pak jejich důvěrný obchodní vztah. Ostatní novely z Perutzova cyklu stojí mimo okruh hlavního příběhu.

Postupně se zde rozvíjí příběh od těchto protagonistů k postavám z legend nebo příběhů z pokladů města Prahy, k alchymistům a malířům, astronomům a žebrákům, revolucionářům, šlechticům i zlodějům. Perutz zakomponoval do povídek nejen české, ale i německé a židovské postavičky, některé smyšlené, jiné z historických reálií, u některých pozměnil jméno. Z českých dějin vybral autor císaře Rudolfa II., jeho komorníka Filipa Langa, šlechtice Zdeňka z Lobkovic a Kaplíře ze Sulevic, vojevůdce Albrechta z Valdštejna či malíře Barvitia. Z významných německých představitelů se

[92] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 13.

v díle potkáváme s astrologem a matematikem Johannesem Keplerem, z židovských poté se světcem Rabbim Löwem nebo Mordechajem Mayzlem. V pozadí slavných osobností se zde objevují i prostí a drobní lidé – zejména pražští židé (židovští kejklíři Huňatec a Šibal, Berl Landfahrer). Některé obecné typy postav (šlechticové, zlodějíčci, žebráci, kuchaři, sedláci, andělé) figurují i ve *Švédském jezdci*, román ale oplývá postavami spíše alegorickými.

Vedle vnitřních spojek příběhu je zde zachován i vnější rámec novel. Vyprávění z Prahy vznikla na základě Perutzova tvrzení díky dlouholetému ústnímu tradování. Ke čtenáři zde proplouvají nejen příběhy samotných povídek, ale jsou prostoupeny řečí vypravěče. Vypravěčem je patnáctiletý student, který příběhy čerpá ze svých vzpomínek. Zůstává anonymním a své jméno neprozrazuje. V epilogu informuje čtenáře o tom, že všechny historky má od svého doučujícího učitele Jakoba Mayzla, potomka bratra onoho legendárního Mordechaje Mayzla.

V příbězích se příliš nedočkáme detailního líčení vnitřní ani vnější charakteristiky hlavních hrdinů. Všímáme si ale některých totožností, ať už v povahových rysech nebo jednání postav. Například hrdiny románů – zloděje a Rudolfa II. – spojuje zbabělost, touha po penězích, majetku a ženě, která jim nepatří. Nejpodrobněji a zároveň nejpoetičtěji nám autor vykreslil krásu a postavu židovky Ester. Popisuje ji v té době ještě nic netušící Mayzl při návštěvě malíře Brabence, když si chce nechat zhotovit její portrét.

„Byla nádherná jako stříbrný měsíc, krásná a zbožná jako Abigail (...) Byla jako dokonalý dar Bohu, nádherná a bez poskvrnky (...) Jako polní květina, milá očím, které na ni pohlédly. Uměla dokonce i číst a psát a účty sestavovat, vyráběla drobnosti z hedvábí, a když jsme spolu jídali, tak mile mě obsluhovala. Chytrá byla, i před samotným císařem by mohla mluvit. Měla kočku a moc ji milovala, dávala jí každý den mléko. Často však bývala smutná a stěžovala si, jak hodiny se pomalounku vlečou, a přála si, aby se už snesla noc.“[93]

Těžiště vyprávění se v obou dílech soustředí zejména na děj. Důležitým kompozičním prostředkem pro Perutze je logika a její důslednost. Všechny dějové linie jsou precizně provázány, a ačkoliv nejdou chronologicky za sebou, dochází k vzájemné návaznosti do jednoho hlavního celku. Obecně hovoříme o takzvané rámcové kompozici, jejíž úvodní příběh navodí čtenáři určitou situaci a vzápětí spolu souvisí všechny ostatní

[93] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 111.

příběhy. Většinou každá z hlavních postav, která je protagonistou konkrétní povídky (v případě *Švédského jezdce* pak románu), má co dočinění s některou z postav jiného příběhu, dává smysl celému vyprávění.

Důležité je tedy upozornit, že povídky z *Noci pod Kamenným mostem* nejsou vyprávěny v chronologické posloupnosti na rozdíl od *Švédského jezdce*, jehož příběh se tímto způsobem rozvíjí od samého počátku příběhu až do konce. Co se pak týče časového zařazení obou děl, nelze hovořit o totožném. Pohybujeme se zde v rámci dvou století. Zatímco příběh *Švédského jezdce* je datován k počátku 18. století, povídky z *Noci pod Kamenným mostem* naopak zasahují ještě ke 2. polovině 16. století a 1. polovině 17. století, zakomponované do pozadí historických událostí té doby – začátku i konce třicetileté války, bitvy na Bílé hoře (1620) i popravy šlechticů. *„Jiným jménům bylo určeno zachovat se v paměti národa. Byla to jména 27 šlechticů, rytířů a měšťanů, kteří byli popraveni jako velezrádci za rozbřesku právě onoho dne, 21. června 1621, na Staroměstském náměstí.“*[94]

„Již půl roku uplynulo od bitvy na Bílé hoře, již půl roku bylo rozhodnuto o osudu Čech. Za tu dobu se mnohé přihodilo. České stavy přišly o své staré privileje a svobody, poslední český král, jemuž lidé říkali Zimní, utekl a na Pražském hradě sídlil komisař. Jezuité, dominikáni a augustiáni se přeli o církevní majetek protestantů a českých bratří. Protestantští kněží byli ze země vypovězeni. Kdo se zúčastnil povstání v roce 1618, nebo byl jenom podezřelý z jeho schvalování či sympatií k rebelům, byl uvězněn. Vyvázl-li životem, propadl alespoň veškerý jeho majetek. Tak zchudly staré šlechtické rody a jejich jména zmizela z českých dějin.“[95]

[94] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 147.
[95] Tamtéž, s. 147.

V obou Perutzových dílech nalézáme určité symboly z židovské mystiky – kabaly. *„Podivnou sílu propůjčuje tajné učení kabala těm, kteří pronikli až k jejím bezedným hlubinám, prošli jejími propastmi a zlezli její výšiny.“*[96] Z kabalistického učení vyplývá spojení příčiny a následku duchovních zdrojů. Definic kabaly je mnoho, my si uvedeme jednu z nich od kabalisty Yehudy Ashlaga, kterou představil ve svém článku *Esence moudrosti kabaly*:

„Moudrost není ničím víc a ničím méně než posloupností kořenů, které visí dolů cestou příčiny a následku, pevnými, určenými pravidly, vetkávajíc se do jediného, vznešeného cíle, popsaného jako „Zjevení Jeho Božskosti Jeho stvořením v tomto světě.“[97]

Konkrétně bychom mohli vytyčit číslo 7, které v kabalistickém učení o číslech symbolizuje nekonečno a reprezentuje spirituální stránku věcí. V povídkovém cyklu je vyobrazením magické moci Rabbiho Löwa: *„Velký rabbi, který prošel v nočních temnotách dvaatřicet skrytých cest vědění a v magické proměně i sedm bran poznání, porozuměl božímu znamení.“*[98]. Číslo 7 se objevuje i ve *Švédském jezdci*, kde se pojí s trváním osobního štěstí švédského jezdce s Marií Anežkou a Marií Kristýnou: „*Sedm let trvalo jeho štěstí. A teď mu zbývalo ještě poslední: Jestliže mu bylo dopřáno žít sedm let jako šlechtic (...)“*[99] Čísla nejsou náhodná. Autor je pravděpodobně do svých děl zahrnul na základě svého zájmu o okultismus, možná i na základě vlastního matematického talentu a důrazu na soulad a pořádek.

Z románu *Švédský jezdec* vyplývá na povrch i řada dalších číselných údajů. *„Magische Zahlen spielen in ihm eine entscheidende Rolle: sieben Jahre währt das Glück des namenlosen Diebs mit seiner Familie, neun Jahre die Verbannung Tornefelds in die Hölle des Bischofs; dreimal ist die Mühle der Ort, an dem sich das Schicksal der Helden bestimmt, dreimal taucht das Motiv des namenlos zu Grabe Getragenen auf, und drei*

[96] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 28.
[97] Mezinároní Akademie Kabaly Bnei Baruch. *Definice kabaly*. [online]. [cit. 2019-03-31]. Dostupné z WWW: http://www.kabbalah.info/cz/

[98] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 8.
[99] Tamtéž, s. 138.

Teile schließlich hat der Roman.“[100] Autor Müller však uvádí zavádějící informaci, neboť román je rozdělený do čtyř dílů, nikoliv tří.

Mystická moc je naznačena i v některých dalších pasážích románu. Kupříkladu v momentě, kdy Zrzavá Líza léčí vírou. Dokáže zahojit ránu kouzelnými bylinami i zaklínadlem. *„Rozkvetly tři květy, jak Bůh to chtěl, červený jeden, druhý bíle se skvěl, třetí byl krásnější než druhý i prvý. Zastav se, krvi.“*[101] Použije ho na rozkaz svého hejtmana (zloděje).

S dalším kouzlem se později setkáváme ve chvíli, kdy má švédský jezdec opouštět panství a vydat se do války. Jeho dcera Marie Kristýna si přeje, aby nikam nejel. Korouhvička (původně zloděj stejně jako švédský jezdec) poradí dítěti, co má udělat:

„Sůl a hlínu naplníš do pytlíčku a ten přišiješ do modrého kabátu svého otce mezi podšívku a látku. Musí se to stát v noci při měsíčním světle a nikdo tě nesmí s jehlou a nití v ruce uvidět, také nesmí zaštěkat pes nebo zakokrhat kohout, jinak se kouzlo zlomí a ty musíš začít s prací nanovo (…) Sůl a hlína v jeho kabátě mají takovou moc, že na tebe musí myslet ve dne v noci. Jsou silnější než provaz kostelního zvonu, drží ho a táhnout zpátky k tobě, že nenajde klid ve dne ani v noci, dokud zase nebude u tebe (…).“[102]

V *Noci pod Kamenným mostem* se o magické zaříkadlo pokouší prostý žid Berl Landfahrer ve své největší nouzi před samotnou popravou. Chce se stát pánem nad psími tvory, kteří mu ustavičným štěkotem a vrčením nechtějí dopřát klidu. Postup při zaříkací formuli popisuje Perutz velmi dopodrobna. Nejen čísla, ale i písmena mají v kabale velký význam. Písmeno Vav představuje primární prvek pro spojení nebes a podsvětí. Znovu se zde setkáváme i s číslem 7 a stejně tak jako ve *Švédském jezdci* s číslem 3, které vyjadřuje božskou trojjedinost: Otce, Syna a Ducha svatého.

„(…) Pod Vav načrtl znamení Býka, který zahrnuje všechny bytosti na zemi žijící, avšak nedosahující člověka. Vedle do prachu zaznamenal vyobrazení božího trůnu a pod

---

[100] MÜLLER, Hans Harald. *Doslov*. In PERUTZ, Leo. *Der schwedische Reiter: Roman*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, c1990, s. 244.
(volně přeloženo: *Magická čísla v něm hrají rozhodující roli: štěstí bezejmenného zloděje s jeho rodinou trvá 7 let, 9 let pak Tornefeldovo vyhnání do biskupova pekla; třikrát je mlýn místem, který rozhodne o osudu hrdinů, třikrát se objevuje motiv bezejmenného …., a nakonec román má 3 části.*)
[101] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 77.
[102] Tamtéž, s. 137.

ně, v předepsaném pořadí, sedm z deseti božích jmen, jako první Ehje, které znamená Věčný, neboť síla skrytá v tomto jménu ovládá a řídí Býka. Pod Ehje doplnil písmeno abecedy, jež v sobě tají moc a sílu. Pak vyčkal, až měsíc zašel opět za mraky, a vyvolal deset andělů jejich jmény, deset dělníků božích, kteří zaujímají místo mezi ním a světem a jejichž jména jsou: Koruna, Podstata, Milost, Postava, Poslední soud, Neústupnost, Velkolepost, Vznešenost, Prapůvod a Říše. Šeptaje zapřísahal tři prvotní nebeské mocnosti. Nakonec hlasitě vyvolal zástupy andělů nižších sfér, kteří se nazývají Světla, Násilníci a Zvířata svatosti.“[103]

Zaříkadlo se zmiňuje o písmenu tající moc a sílu. Landfahrer však zachybuje. Perutz tak čtenáři zprostředkovává na základě nevydařeného zaříkadla skutečný význam písmene Tet, které v kabale znamená proniknutí a poznání, jež zapříčinilo, že Berl mohl porozumět řeči psů a hovořit s nimi.

V neposlední řadě uvedeme souvislost kabaly i s astrologií a astronomií. V povídce *Valdštejnova hvězda* vystupují dvě významné historické postavy z českého i německého prostředí: matematik a astronom Johannes Kepler a český vojevůdce Albrecht z Valdštejna (celým jménem Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna). Albrecht se prvně na Keplera obrací s prosbou vypočítat postavení hvězd v době jeho narození. Následně se zajímá o konjunkci planety Mars s Velkou Medvědicí, načež zjišťuje, že to nebude Mars, ale Venuše. Astrologii zde zmiňujeme především proto, že i ona má v širokém kontextu co dočinění s ezoterikou. Z duchovního hlediska se zabývá lidskou existencí, neboť vesmír může člověka ovlivnit.

„ (…) Věřím však v dokonalý řád a uspořádání nebes. „A postavení hvězd? Co o tom soudíte?“ (…) „To uznávám také, i když s mnohým omezením, jako činitele určitého významu (…) Život nově zrozeného člověka se naplní podle vzájemného prostoupení hvězdných paprsků. Panuje-li mezi nimi soulad, narodil se člověk citlivý a něžný.“[104]

[103] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 29.
[104] Tamtéž, s. 75.

Jak ve *Švédském jezdci*, tak i v *Noci pod Kamenným mostem* se objevuje tematika lásky v jejích různých podobách – vidíme zde lásku mileneckou, lásku otce k dítěti, nenaplněnou lásku, ale i lásku k bohatství a majetku či lásku k výtvarnému umění a astronomii. Ve své podstatě se převážně týká vztahu muže a ženy, který Perutz v obou dílech vykreslil s podobnými rysy. Ve *Švédském jezdci* jsou hlavními ženskými hrdinkami Marie Anežka, Marie Kristýna a Zrzavá Líza. Všechny tři postavy se v rámci celého románu vážou k jednomu muži – zloději, švédskému jezdci a hejtmanovi v jedné osobě. Naopak v *Noci pod Kamenným mostem* figuruje jediná ženská hrdinka Ester v pozici milenky i manželky, kterou milují dva muži.

Po celý svůj život je Marie Anežka oddaná svým srdcem jedinému muži – Kristiánovi z Tornefeldu.

„Slečna říká, že je zaslíbena. Je mi dovoleno se zeptat, kdo je ten šťastný člověk, kterému patří slečniny city?“

„Je to švédský šlechtic, přítel z raného dětství, tomu jsem se zaslíbila. Má můj prsten a já nosím jeho. Už dlouho jsem ale od něj nedostala zprávu, často myslím: Zapomněl na tebe, ty na něj ale nezapomeneš nikdy. Někdy mi ale zas je, jako bych mohla ve všechno doufat, jako by štěstí ke mně mělo přijet ve čtyřspřeží. Jmenuje se Kristián, je kmotřenec mého otce a z matčiny strany můj bratranec.“[105]

Když se později objevuje na statku švédský jezdec jako falešný Kristián, Marie Anežka neodhalí pravdu. Přes svou zaslepenou lásku se odevzdává do jeho rukou a krátce na to s ním čeká dítě – Marii Kristýnu. To nám připomíná situaci Mordechaje Mayzla s jeho ženou Ester. Mayzl miloval svou již zemřelou ženu stejně jako Marie Anežka svého Kristiána. Tak zarytě a odhodlaně věřil v jejich lásku a manželství, že i on byl zprvu přesvědčený o upřímném vztahu s Ester.

„Byla nádherná jako stříbrný měsíc, krásná a zbožná jako Abigail,“ odpověděl Mordechaj Mayzl, jehož zrak zalétl do minulosti. „Bůh mi vzal smysl mého života. Snad nalezl na mně mnoho hříchů, a proto jsem ji musel ztratit. Už se nedokážu smát se šťastnými lidmi, žal a utrpení mě spoutaly jako pochopové ve zbroji.“[106]

[105] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 46.
[106] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 111.

Obě postavy, falešný Kristián i Ester, jsou tak v Perutzových dílech nositeli velkého tajemství. Švédský jezdec ho musí po celých 7 let jeho štěstí střežit nejen pro své dobro, ale i pro dobro Marie Anežky a Marie Kristýny. Naopak Ester opustila svého manžela náhle, aniž by se mohla ze svého hříchu vůbec vyzpovídat. V obou případech tedy doprovází děj příběhu nevyřčené tajemství dvou osob – s tím rozdílem, že tajemství švédského jezdce není odhaleno až do jeho samotného konce života, kdežto o mileneckém vztahu Ester s Rudolfem II. se koneckonců Mayzl dozví.

„Dosud byl pro něho římský císař na Hradě jenom bytostí bez těla, jenom mocí, kterou člověk vnímal, a vzdáleným leskem. Teď jej však viděl, viděl muže jdoucího spěšnými kroky po cestě, ramena svěšena, hlavu nachýlenou a pod nohama mu skřípěl písek. Byl mužem, který mu odloudil milovanou ženu. Prostoupila ho jediná myšlenka – jeho žena Ester, na kterou nedokázal zapomenout, zhřešila s cizím mužem, byla milenkou císaře, milenkou muže kráčejícího opodál, onou vášnivou milenkou, o níž se rozpovídal Lang, když mu víno rozvázalo jazyk. Vzpomínal na slova, která pronesla nebo jen šeptla ze spaní na loži vedle něho, jeho žena – císařova milenka. Teď už jim rozuměl a pochopil, že pravdu znal vlastně vždycky.“[107]

Paradoxem zůstává, že se ani jedna z postav nad osudem, který je potkal, hlouběji nezamýšlí. Marie Anežka věří muži, který se zničehonic ocitne na jejím statku, na základě pouhého prstenu a historek z jejich společného dětství. Ani přímo od Mayzla se v průběhu vyprávění nedozvídáme nic bližšího o smrti jeho Ester. U Marie Anežky se střetáváme s jistou pochybností o svém muži jen jednou:

„Dívala se na něj, jak tam leží s rukama zkříženýma na prsou, a úzkost ji nechtěla opustit. Zdálo se jí, jako by v té nehybné tváři bylo něco, co jí bylo cizí, něco, co nikdy dřív neviděla, něco z jiného světa, ale co to bylo, to nemohla říci. „Není pryč,“ šeptalo to v ní. „Je u mě. Ale Bůh mně pomoz – okamžik mně bylo, jako kdyby po mém boku ležel cizí muž. Jak se mohlo stát, že mě napadla taková myšlenka?“[108]

Jednou větou se však podaří falešnému Kristiánovi její myšlenku zapudit, ačkoliv měl Kristián na mysli den, kdy ho Marie Anežka v jeho pravé identitě zachránila před popravou a on se do ní tehdy zamiloval.

[107] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, S. 177-178.
[108] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 113.

„Ve jménu Božím, přišel jsem, protože tě mám v lásce už rok a den. Když jsem tě poprvé spatřil, tehdy se to stalo, musel jsem tě milovat.“[109]

Z jednoho úhlu pohledu jsou švédský jezdec a Ester příčinou provinění a hříchu. Měli bychom na ně ale nazírat i z druhé strany – na osoby, které rovněž toužili po lásce a štěstí. Proti sobě nám tedy stojí motiv neukojitelné touhy po osobním štěstí a smyslu života a motiv hříchu.

V souvislosti se *Švédským jezdcem* jsme zmínili postavu Zrzavé Lízy. Její roli v příběhu sice nepovažujeme za nejpodstatnější, ale má velký vliv při gradaci děje na konci třetí kapitoly. Zrzavá Líza je názornou ukázkou oddané a upřímné lásky k muži (v případě románu lásky ke zloději, hejtmanovi), která je v ději příběhu několikrát naznačena.

„Zrzavá Líza si chvilku poplakala, pak se znovu utišila, usušila si slzy z očí a řekla tichým hlasem: „Žij blaze až na věky! Měla jsem tě ráda jak své vlastní srdce. Běž a nechť tě Bůh opatruje na všech tvých cestách.“[110]

Vybrali jsme pasáž z konce druhé části románu *Svatokrádce*. Zrzavá Líza se naposledy loučí s hejtmanem, kterého milovala. Její láska však zůstává neopětována, proto jí není dovoleno, aby svého milovaného doprovázela na jeho dalších cestách životem. Hejtman vycítil Lízinu náklonnost už od prvního okamžiku, kdy se potkali, ale toužil po jiné – po Marii Anežce.

Lízina postava se znovu objevuje na konci části *Švédského jezdce*, kdy se stává příčinou jeho odchodu od doposud šťastného manželství s Marií Anežkou. Švédskému jezdci hrozí prozrazení jeho pravé identity, kterou celých 7 let ukrýval v sobě samém. Zrzavá Líza mu stojí v cestě jeho štěstí.

„Tady nám, hejtmane, zavařili pěknou kaši,“ vypravoval Brabantský. „Zrzavá Líza se dala dohromady s jedním kaprálem od dragounů Ďábelského barona, kteří mají ve Svídnici kvartýr, vzala si ho, není to tak dlouho, ale její láska k tobě se proměnila v nenávist. Kaprál je mladý chlápek a ona pro něj chce dosáhnout povýšení, poslala tedy Ďábelskému Baronovi zprávu…“.[111]

[109] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 114.
[110] Tamtéž, s. 95.
[111] Tamtéž, s. 132.

Poprvé se zde setkáváme s motivem pomsty a smrti. Pro švédského jezdce představuje pomsta jediné pomyslné východisko – pokud se mu podaří a uspěje, neztratí nic z toho, co si 7 let pevně budoval, ač schovaný za cizí osobou. V té souvislosti nás napadá jeden citát od Konfucia, který perfektně vystihuje danou situaci: *„Pomstou, odplatou nebo hněvem nemůžou být křivdy odčiněny.“*[112] Podnětem k impulzivnímu rozhodnutí švédského jezdce vydat se vstříc pomstě, je neustálý boj jeho myšlenek v hlavě:

„Hrál jsem hru muže, to víš,“ říkal tiše. „Mám ji teď vzdát kvůli jedné ženské, která nedovede zapomenout?“ Myslel na Zrzavou Lízu a na to, že ho měla jednou ze srdce ráda, byla mu oddaná jako pes, stačilo sebemenší hnutí v jeho tváři a ona by uposlechla. Že by snad nedokázal znovu rozdmýchat doutnající uhlíky dřívější lásky? Čím déle o tom přemýšlel, tím troufaleji v něm rostla naděje, že by mohl vzít svůj osud ještě jednou do vlastních rukou, a zdálo se mu najednou, že nic ještě není ztraceno. „Musím se o tom pokusit, není pro mě žádné jiné cesty,“ říkal sám k sobě. „Když se to podaří, vrátím se na svůj statek a bída těchto dnů zůstane jenom zlým snem. Když to dopadne zle, ať si kat popraví bezejmenného.“

Autor zde vnesl lehký náznak lidské naivity. Je pravdou, že Zrzavá Líza by tenkrát hejtmanovi obětovala svůj vlastní život, ale ta doba již pominula. Švédský jezdec stále věří v její lásku. Namísto toho si předem předurčí svou záhubu.

Východiskem pomsty se pro obě postavy stává smrt, s níž je úzce spjat i morální rozklad jedince. Smrt nejprve dostihne Zrzavou Lízu. Švédský jezdec ukončí její život pouhou jednou střelou z pistole. *„Ale už zase získal nad sebou vládu. Pomalu se vzpřímil a sevřel s krátkým zasténáním zuby. Pomalu, píď po pídi se zvedala ruka, která držela pistoli (…) Světnicí zaduněla rána. Zrzavá Líza zmlkla a upadla na tvář.“*[113] Ještě předtím se ale Lízе podaří jedna věc – jediným činem uvrhne svého bývalého hejtmana do jeho vlastní zkázy a utrpení, vezme mu všechnu čest. *„Uhoď! šeptalo to v ní. – Je tvým nepřítelem a nepřítelem všech lidí, uhoď! Neměj s ním žádné slitování (…) Vymrštila se do výšky. Zlomek vteřiny stáli proti sobě, potom ho zasáhla rozžhaveným železem do čela.“*[114] Tento okamžik rozhodne o osudu muže, který si s ním zahrával řadu let.

[112] KONFUCIUS. *Citáty slavných*. [online]. [cit. 2019-03-31]. Dostupné z WWW: http://citaty.fabulator.cz/

[113] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 151.

[114] Tamtéž, s. 151.

Se znamením šibenice na čele je odkázán zemřít na místě, kterému unikl zradou vlastního přítele. Osud ho doběhne.

Jedna z hlavních postav povídkového cyklu – Mordechaj Mayzl – se na rozdíl od švédského jezdce mstí až po vlastní smrti. Svou odplatu Rudolfu II. plánuje však ještě před ní, přivede ho k tomu odhalení nevěry jeho ženy Ester.

„V srdci měl žal, ale ještě větší byla jeho nenávist a palčivá touha pomstít se muži, který mu uloupil ženu."[115]

Mayzlovi nezbývá mnoho času, musí jednat rychle. O mileneckém vztahu císaře s jeho ženou se totiž dozvídá až ve chvíli, kdy těžce nemocný čeká, až si pro něj přijde smrt. Mayzl nepřemýšlí jako postava švédského jezdce, nechce císaře zabít. Velmi dobře si je vědom největšího trestu hodno muži, který mu vzal to nejmilejší v jeho životě – nesmí mu zanechat žádný majetek. Ten by mu náležel z poloviny, neboť byl Mayzl jeho dvorním Židem.

„Času neměl mnoho, ale jedno věděl; snadné bylo pro něho stát se boháčem, snadné jako hra, ale zchudnout, podaří se mu to vůbec? Zlato na něm lpělo, ale muselo pryč. Musí je zahnat, zapudit, promarnit a rozházet do posledního měďáku. Příbuzné měl, jeho sestra ještě žila a také bratr a jeho tři děti. Těm se nesmí dostat do rukou žádné zlato ani majetek, všechno by z nich císařovi soudci a rádcové snadno vytáhli na mučidlech a ve vězení (…) Co však se zlatem? Kam s ním?"[116]

Následuje výčet všeho, do čeho touží Mayzl investovat všechny své peníze. Zde tak Perutz uvádí historicky známý fakt – zásluhou zámožného židovského obchodníka došlo k rozkvětu Židovského Města. V podstatě se vyplnilo přání i Mayzlově postavě v knize, který toužil zemřít jako chuďas. V epilogu knihy se závěrem dočítáme o jeho závěti.

„Dům pro chudé Židovského Města. Pak chorobinec a sirotčinec. Novou radnici. Dům, kde by se dalo vyučovat a studovat. Velkou a ještě malou synagogu. Pořád málo, tolik peněž ještě zbývá. Dukáty v truhlicích, zboží ve sklepeních, peníze mezi lidmi, to všechno musí pryč. Pak tedy vydláždit uzounké a křivolaké uličky Židovského Města a postavit osvětlení. Jen ať si císař a jeho rádcové hrábnou dlažebních kostek!"[117]

[115] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 178.
[116] Tamtéž, s. 178.
[117] Tamtéž, s. 178.

Stěžejním motivem obou zkoumaných děl je vina, která v podstatě postihuje téměř všechny hlavní postavy z povídek i románu. Následkem provinění je člověk odkázán k trestu – bez ohledu na vážnost situace. Trest vlastní různé podoby: zostuzení člověka, samotu, ztrátu štěstí a lásky, vězení, popravu, smrt.

Nejprve vyjdeme z cyklu povídek a uvedeme některé z osudů Perutzových protagonistů. V *Noci pod Kamenným mostem* se proviní hned několik postav: Rabbi Löw, Ester, Rudolf II., Petr Záruba ze Žďáru, hrabě Collalto, Berl Landfahrer, Albrecht z Valdštejna a další. Pohybujeme se mezi pány z vyšší společnosti, pražskými židy i prostými lidmi. Každý z nich je potrestán na základě vlastní neuvědomělé, mnohdy pošetilé a ne natolik závažné chyby.

Rabbi Löw pomůže Rudolfu II. stýkat se ve snech se svou milenkou Ester, čímž oba podpoří v jejich hřešení. Nečiní tak ale ze své dobrovolné vůle – je přinucen panovačným císařem pod jeho výhrůžkou.

„Neposlechneš-li a nepomůžeš a já nedosáhnu její lásky, vyženu všechny židy do jednoho ze svého království jako neposlušný lid. Taková je má vůle a rozhodnutí a tak se i stane. K tomu mi dopomáhej Bůh.“

I přesto pražské židovské město zachvátí mor a postupně bere nelítostně všem židovským dětem jejich životy. Mor pomine až ve chvíli, kdy se Rabbi – odpovědný za své provinění – ujme nápravy a obětuje jeden život cizoložnice za životy ostatních. Ester je potrestána smrtí za hřích, který spáchala.

V povídce *Tabule císařova* vystupuje postava Petra Záruby ze Žďáru. Tento český šlechtic a zároveň student práv věří v proroctví Jana Žižky – některý ze Zárubů ze Žďáru obnoví českou svobodu pod podmínkou, že *„nesmí nikdy ochutnat z císařova stolu, jinak bude vše ztraceno a pozbude práva dílo dokončit a veliké zabíjení a útrapy přijdou na zemi Českou.“*[118] Proto odmítá pozvání na oběd od šlechtice Jiřího Kaplíře ze Sulevic. Nevědomky, že se jedná o jídlo z císařovy tabule, u něj stejně skončí. Trestem se pro Zárubu stává poprava na Staroměstském náměstí.

[118] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 18.

Perutz vylíčí následky Zárubova naivního počínání s nadsázkou, důvtipem a lehkým sarkasmem. Nenásilně tak zaobalí do několika humorně zabarvených řádků i důležitý historický mezník pro českou zemi, kterým zakončí celou povídku.

,,(...) Čeští povstalci prohráli jen proto, že Petr Záruba neměl tenkrát v zahradním hostinci dost rozumu, aby se hostinského zeptal: ,,Člověče, jak můžeš nabízet dvanáct takových chodů za pouhé tři české groše, to je přece z hospodářského hlediska holá nemožnost!" Proto ztratily Čechy svobodu a staly se rakouskými a teď máme c. a k. tabákový monopol a c. a k. vojenskou plaveckou školu a císaře Františka Josefa a procesy s velezrádci. To jen proto, že Petr Záruba měl už dost českých koláčů a buchet, které mu pekla jeho hospodyně, už mu nebyly dost dobré a tak pojedl z císařova stolu."[119]

Hlavním protagonistou povídky *O čem si povídal bílý pudl s venkovským hafanem* je židovský občan Berl Landfahrer, kterého po celý jeho život svazuje neštěstí. Od vojáka si zakoupí plášť s kožešinou a sametové šaty za velmi nízkou cenu. Shodou okolností se jedenkrát nezúčastní pravidelné pobožnosti v synagoze, kde by se dozvěděl o následujícím zákazu:

,,Neměl ani tušení, že plukovník Strassoldo, velitel císařských jednotek ubytovaných na Starém Městě, zakázal před dvěma dny pod pohrůžkou šibenice kupovat od vojáků cokoliv, pokud se nemohou prokázat písemným povolením svého kapitána."[120]

Berl Landfahrer se tak nevědomě provinil nákupem kradených věcí a má za to viset mezi dvěma psy: *,,Měli podstoupit smrt spolu s Landfahrerem, jen aby znásobili židovu pohanu."*[121] Nakonec se na Berla obrací štěstí a židovští občané ho zaplacením pokuty zachraňují od trestu smrti. Jeho štěstí však pomine tak rychle, jak přišlo. Z Berla se opět stává nešťastník kvůli zakopaným osmdesáti zlatým, které mu odkázal Mordechaj Mayzl. Paradoxem je, že cena za jeho svobodu a život byla jednou tak vyšší.

,,Ještě roky vídali lidé Berla Landfahrera pronásledovat psy a běhat za nimi po celém Židovském a Starém Městě. Vábil je k sobě, a když je chytil, vyptával se jich, zda neviděli bílého pudlíka s černou skvrnou pod okem a nad uchem. Kdyby ho někde potkali, ať mu povědí, že jeho, Berla Landfahrera, neoběsili, ať za ním pudlík zaběhne do Břehové

[119] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 23.
[120] Tamtéž, s. 25.
[121] Tamtéž, s. 25.

uličky, nic se mu nestane, pokuta byla složena i za něho (…) „Ubohý Berl Landfahrer, tenkrát v noci v cele ho strach připravil o lidskou duši.“[122]

Se zcela nevídaným, ale velmi závažným trestem se střetáváme v povídce *Sarabanda*. Prvotním místem dějiště je ples, od něhož se odvíjí vše následující. Hrabě Collalto podkopne úmyslně nohy baronu Juraničovi. Tento čin považuje šlechtic za urážlivý a hraběti se nelítostně odplatí:

„Chce-li si pán zachránit život, bude tančit,“ suše řekl baron (…) Pán to dovedl tak daleko, že se mi slečna vysmála, pán bude tedy tančit.“ (…) Všemi uličkami Prahy se pán protancuje. Pán se neunaví, to bych pánovi neradil, protože jakmile se pán zastaví, dostane pán kulku do těla.“

Hrabě si mohl odpočinout jen tehdy, když se jeho doprovod zastavil u sochy nějakého světce, kde se jako zbožní křesťané modlili. Nemilosrdný a krutý baron Juranič nechtěl, aby Collalto načerpával síly během odpočinku. Vzal tedy svůj průvod skrze pražské Židovské Město.

V *Sarabandě* Perutz očividně zachytil obraz hrozícího pronásledování a vyhlazení Židů. Tento pochod smrti hraběte Collalta lze chápat ve spojitosti s tragickou situací, která postihla židovské občany během 2. světové války. Soubor *Noc pod Kamenným mostem* poprvé vyšel až v roce 1952, po zkáze Židů. Na základě reálné situace, která se udála, Perutz zakomponoval historická fakta do jakési předpovědi prostřednictvím postav – na jedné straně hraběte reflektujícího bezmocnost, utrpení a bezvýchodnost situace (Židé), na druhé straně barona jako úhlavního vůdce bez jakéhokoliv slitování a soucitu s hrabětem jakožto lidskou bytostí (nacisté). Perutz zakončuje povídku Jakubem Mayzlem, který tyto příběhy ze staré Prahy líčí studentovi medicíny.

„(…) Ne, nebyl to Ježíš, to bylo židovství, po staletí pronásledované a vysmívané, které zjevilo své utrpení na obraze. Nemusíš ani chodit do Židovského města, hledal bys marně. Léta, vítr a počasí jej zničily, nezůstalo po něm ani památky. Ale projdi se ulicemi, kde chceš, a až uvidíš starého židovského podomního obchodníka, který vláčí svoji krosnu dům od domu, za ním pobíhají uličníci a házejí kamení a volají: Žide! Žide! – když se zastaví a podívá se na ně, pak to není pouze jeho pohled, je to pohled jeho předků

[122] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 32-33.

a prapředků, kteří stejně jako on nesli trnovou korunu pohrdání a trpěli ranami pronásledování.“[123]

V případě *Švédského jezdce* se vina přednostně váže k bezejmennému zloději. Jeho provinění postupně přibývá v průběhu celého vyprávění a jeho hlavní příčinou je láska k ženě, později i k vlastnímu dítěti. Kvůli tomu všemu je schopen krást, lhát, zradit svého přítele, dokonce i zabíjet. Jeho vlastní vinou skončí pravý Kristián z Tornefeldu v Biskupově pekle místo něj, zemře Zrzavá Líza a přijde o všechno, co mu vlastně nikdy nepatřilo. Vedle toho je ztělesněním dobra pro nic netušící Marii Anežku – zachrání její panství v období chudoby a bídy a postará se o jeho úspěšný chod v následujících 7 letech. Sice se dokonale sžívá se svým novým já v podobě Kristiána z Tornefeldu, ale výčitky svědomí dobíhají jeho skutečnou osobu každou chvíli.

Vidíme zde určitou stoupající a následně zase klesající pomyslnou křivku vývoje hlavního protagonisty – bezejmenný zloděj je zachráněn před popravou ženou, do které se zamiluje; ze zloděje se stává hejtman lupičské skupiny, odhodlaný získat peníze; z hejtmana je rázem švédský jezdec, urozený šlechtic a falešný Kristián z Tornefeldu. Zde zaznamenáváme vrchol jeho životní dráhy. Od té chvíle směřuje jeho život opět k záhubě, se znamením šibenice na čele končí v Biskupově pekle a umírá znovu jako bezejmenný. Trestem jeho provinění je smrt stejně jako ve většině výše zmíněných případech.

„V jeho srdci byl zmatek a jenom jedno mu bylo jasné: Že život, kterým žije, už nemůže dál snášet. Když nastal večer, dospěl k rozhodnutí: Chtěl k ní, ukázat se jí v celé své bídě a mluvit, konečně mluvit, říct jí všechno, co jí po sedm let zamlčoval. Ale nesmělo se to stát. Nebylo mu to dovoleno, nebesa to nepřipustila. Když bezejmenný té noci šplhal po skále, uvolnil se mu pod nohou kámen. Uklouzl, okamžik hledal oporu, a potom se zřítil do hloubky.“[124]

Osudy obou hrdinů končí tak, jak jim bylo původně předurčeno na začátku vyprávění. Uzavírá se tím jakýsi kruh, který Perutz vytvořil pro svůj fantaskní román. Jejich životy se protínají v okamžiku, kdy se znovu stávají těmi, jakými skutečně jsou. Nejen totiž zloděj nosil po celou dobu příběhu jiné jméno. I pravému Kristiánovi přidělili

[123] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 43.
[124] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 165.

v Biskupově pekle nové jméno: Michal. Jakmile se navzájem poznají, vydávají se vstříc svému prvotnímu poslání.

„(…) Ale arkánum, které jsem ti jednou svěřil, bible Gustava Adolfa…?“ „Tady je bratře, vezmi si ji!“ „Díky nebesům, je zase moje. Mohu ji sám vložit do rukou svého krále. A ty, bratře…“ „Je obchod uzavřen? Tak se na to napijte, aby platil,“ uslyšeli skřípavý hlas, a tu stál za nimi mrtvý mlynář v červeném kabátci, (…) Jezdec Karla Dvanáctého uchopil svou sklenici a pozvedl ji: „Připijme si, bratře!“ řekl tomu druhému. „Vypij do dna, bratře! Aby sálající oheň nepozřel tvou odvahu.“ „Abys to se svým kordem daleko dotáhl,“ řekl ten druhý. Potom se spolu rozloučili. Pravý Kristián z Tornefeldu jel se svými dvěma pacholky do švédské války, zatímco se za mrtvým mlynářem plížil do biskupova pekla bezejmenný.“

V obou dílech si všímáme i menších prvků, zejména symbolických. Stříbrný prsten s erbem symbolizuje oddanost Kristiána z Tornefeldu a Marie Anežky. Díky němu se švédskému jezdci podaří Marii Anežku oklamat a získat ji pro sebe. *„Ano, a mám prstýnek, který mi demoiselle věnovala – chovám jej v úctě.“*[125] Arkánum je vylíčeno jako důležitý *„posvěcený kus pergamenu a na něm latinská a hebrejská slova, to pomůže z každé nouze.“*[126] Zloděj se domnívá, že arkánum nosí štěstí, neboť se mu jednou stalo osudným, když o něj přišel. *„(…) Vymámili ho z něj za pár děravých šestáků, peníze byly tytam a štěstí se na něj přestalo usmívat.“*[127] Paradoxně, když se mu ho podaří od Kristiána dobýt a následně skutečně prožívá šťastný život, na arkánum, bibli Gustava Adolfa, úplně zapomene a najednou se pro něj stává bezpředmětnou. *„(…) Nevím ale, jestli s ní získám mnoho cti, vypadá velice zle, je promáčená deštěm a prožraná od molů. Myslím, že se král o tuhle veteš nebude starat.“*[128] Zato skutečnému Kristiánovi na ní velmi záleží.

[125] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 106.
[126] Tamtéž, 14.
[127] Tamtéž, s. 14.
[128] Tamtéž, s. 140.

Sen, ačkoliv se jedná o zdánlivě iracionální jev, ukrývá svůj význam nejen v pasážích s Rudolfem II. a Ester, ale i v jedné části románu *Švédského jezdce*. Skrze něj se čtenáři naskytne možnost dostat se k nevyřčeným motivům příběhu. Vztahuje se převážně k tomu, co se postava snaží před okolním světem skrýt. V případě námi obou zkoumaných děl se sen stává důležitým prvkem ve vyprávění, který se pohybuje na tenké hranici mezi skutečností a fantazií.

Sen, který se zdá švédskému jezdci, je odrazem nejen jeho vlastního životního soudu před Bohem, ale zároveň jeho pocitů, které ho vnitřně obklopují ze všech stran. Před Bohem stanul jako odsouzený kvůli třem prohřeškům. První z nich si nese jako břímě po celý dosavadní život ve své vlastní identitě:

„Anděl s mečem prolomil ticho. „Žaluji tedy," promluvil, „tady tohoto muže, kterého jsem předvolal před soud, že byl po mnoho let zlodějem a kradl sedlákům z komor chléb a klobásy a vejce a sádlo a vše, na co přišel, z toho jej žaluji před Božím soudem poprvé, podruhé a potřetí."[129]

Načež se spekuluje o jeho nevině. Kradl, neboť byl chudý a neměl jinou možnost než získat alespoň potravu, i když nečestným způsobem. S krádežemi rovněž hovoříme v souvislosti i s druhou Boží obžalobou, mnohem závažnější:

„Anděl s mečem se nehýbal z místa. Hleděl zamračeně na svatého Michala a na přísedící u soudu, a když znovu nastalo ticho, promluvil nanovo: „To není všechno," řekl. „Žaluji stejného muže, že byl po jeden celý rok lupičem, loupil z kostelů stříbrné náčiní, kadidelnice, patény, kalichy a svícny, také ozdoby a skříňky ze zlata, aby je použil k vlastnímu užitku a slávě, z toho jej žaluji, poprvé, podruhé a potřetí."[130]

Svatokrádež je závažný zločin, kterého se může běžný smrtelník dopustit před Bohem. Zloděj již nekradl pouze pro základní lidskou potřebu k přežití, ale toužil po něčem, díky čemu zbohatne. Přesto za svůj čin není hoden rozsudku. V jeho případě tak konal kvůli vizi stát se švédským jezdcem a zachránit panství ženy, do které se zamiloval. Nakonec anděl pronese třetí obvinění:

„Věc není u konce!" zvolal v této chvíli anděl s mečem. „Neboť tento muž, jenž tam stojí a mumlá si převelice sám pro sebe, tento muž, vy soudcové nejvyššího soudu, je ve

[129] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 101.
[130] Tamtéž, s. 102.

skrytu duše tak zlý, že svého druha v nouzi, švédského šlechtice, bídně obelhal a obelstil falešnou přísahou. Běda mu, běda mu a ještě jednou běda, poprvé, podruhé a potřetí.“[131]

Neodpustitelným lidským hříchem je zrada přítele. Zloděj tak učinil bez ohledu na následky. V ten okamžik myslel v podstatě jen na sebe a zachoval se sobecky. Do té chvíle ještě zloději nakloněné obecenstvo dává za pravdu andělovi, obraz snu se ke konci přetváří v dramatický – zloděj je potrestán Božím soudem k celoživotní mlčenlivosti o svých spáchaných činech: *„nesmí se z nich nikomu vyzpovídat a nikomu je doznat než vzduchu a zemi.“*[132]

Zde se prohlubuje rovina mezi faktem a fikcí a motiv snu se stává klíčovým pro důkladnější porozumění pocitům hlavního hrdiny – pocity viny, zoufalství, strachu a tíhy svědomí se v něm přemítají. Zloděj si uvědomuje, že se mu zdál pouhý sen. I přesto se natolik bojí, že o svém původním já mlčí a jeho tajemství si skutečně nese s sebou až do hrobu.

Na snových obrazech si Perutz zakládá i ve svých povídkách. Za nejzásadnější v *Noci pod Kamenným mostem* pokládáme moment, kdy se Rudolf II. potká ve snu se svou milenkou Ester, s níž rozpráví pouze v tomto fiktivním světě, vytvořeném Rabbim Löwem. Sen se promítá ve stejnojmenné povídce, jak zní samotný titul knihy:

„Když navečer lehounký vánek klouzal nad vlnami řeky, přivinul se květ rozmarýny úžeji k rudé růži a snící císař ucítil na rtech polibek milenky ze sna.

„Tak pozdě jsi přišel,“ zašeptala. „Ležela jsem a čekala. Dlouho jsi mne nechal čekat.“

„Já byl stále tady,“ odpověděl. „Ležel jsem a hleděl oknem do noci a viděl mraky plout a slyšel šum v korunách stromů. Strasti dne a jeho ruch mě unavily, myslel jsem, že oči se mi zavřou, tak jsem byl zemdlený. Pak konečně jsi přišla.“[133]

Ester usne, aby se znovu setkala se svým Rudolfem. Musí čekat, než se také on přenese do místa, ve kterém je jim dovoleno být spolu. Sen odkazuje čtenáře zpět k první kapitole, na jejímž konci se poprvé objevuje zmínka o rozmarýnu a růži, do nichž Rabbi

[131] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 102.
[132] Tamtéž, s. 103.
[133] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 68.

Löw vložil duši císaře a duši židovky. Ester si je stejně jako zloděj vědoma svého hříchu i jednání proti Boží vůli.

,,(…) ne jako Boha dar a nebyla to jeho ruka, která přivedla mne k tobě. On na mne hněvá se a já mám z jeho zloby strach (…) On nemá úsměv, já zhřešila jsem proti jeho vůli a On není z těch, kdo s úsměvem vše promíjí. Ale ať se stane cokoli, ať zavrhne, či zapudí mne – jsem u tebe a odloučit mne nedokáže nic.“[134]

Jedná se o jediný a zároveň poslední rozhovor rozmarýny a růže v jejich snové říši, který Perutz zprostředkovává svému čtenáři. Zároveň se znovu prolíná s úvodní i závěrečnou částí. Dochází k momentu setkání a následnému odloučení dvou milenců.

,,(…) Jen na malou chvíli se mi zdálo, jak bych někde v dáli byla, jak ležela bych doma, v komůrce. Na polštář dopadalo světlo měsíce, v pokojíku se třepotal nějaký pták a pak odletěl a najednou tu byla kočka. Přišla ze zahrady, vyskočila na okno a něco zařinčelo. Ležela jsem a naslouchala a pak jsem tě zaslecha volat ‚Kde jsi?‘ a byla jsem u tebe a to vše, komůrka, svit měsíce, kočka i ten vyděšený pták – snad jsem jenom snila.“

Na okamžik Ester procitla, nicméně působí zmateně a nerozeznává fiktivního svět od realného. Pro ni a Rudolfa se stává reálným světem svět smyšlený, uměle vytvořený Rabbim Löwem. Ester nedochází, že se s Rudolfem octli ve společném snu. Povídka končí opětovným probuzením Ester:

,,(…) Na tvář jí dopadalo ranní slunce a narudle se odráželo ve vlasech. V komůrce se neslyšně procházela kočka a čekala na misku s mlékem. Květináč, který stával na okně, ležel ve střepech na podlaze (…) ,,Sen!“ zašeptala. ,,Každou noc ten samý. Krásný, ale veleben budiž Stvořitel, že byl to jenom sen.“[135]

Očividný je kontrast mezi dnem a nocí – skutečností a snem. Ester rázem nepochybuje, že šlo o pouhý sen, neboť se probouzí doma ve své komoře a z dálky slyší, jak si její muž Mordechaj prozpěvuje ranní modlitbu.

[134] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 69.
[135] Tamtéž, s. 72.

Historické i milostné pozadí obou příběhů výrazně doprovází téma majetku – chudoby i bohatství. Zdánlivě nesouvisející téma s celkovým pojetím knihy je v podstatě primárním elementem příběhu, který méně či více rozhoduje o osudech hlavních protagonistů a ovlivňuje jejich charakter. V dílech spatřujeme obrovskou moc peněz. *„Zrada je jen otázkou peněz."*[136] Tímto citátem nejlépe vystihujeme zlodějovo jednání v románu *Švédský jezdec*. Chudému a ke všemu zloději zprvu sotva tak záleží na tom, zda oklame svého přítele. Záleží mu jenom na penězích a vlastním bohatství, byl odhodlán nabýt majetku za každých okolností. Z chudáka se rázem stává šlechtic, sice oděný do luxusního kabátu, ale ukrytý za maskou lží.

Marie Anežka, původem bohatá demoiselle, naopak zchudne a je bez jakýchkoliv prostředků na živobytí. Odraz chudoby se promítá bídou na polích, jejím panstvím, snětí i dalšími nemocemi v ovčíně aj. Vládne zde lichva, *„tady v domě peníze mizí jak kouř z komína."*[137] Před zkázou ji i její panství zachraňuje švédský jezdec, který zbohatne pouze díky nakradenému Božímu majetku. Koná tak ale s dobrým úmyslem a láskou k Marii Anežce, což jsme již doložili na několika ukázkách výše. Vynakládá veškeré úsilí na to, aby to na panství znovu fungovalo. Peníze jsou zde prostředkem k naplnění jeho touhy po bohatství, ale i lásky a štěstí v životě.

Naopak v *Noci pod Kamenným mostem* jsou bohatství i chudoba ztělesněny v odlišné podobě než v románu – na jedné straně chudí židovští kejklíři, muzikanti, Berl Landfahrer, astronom Johannes Kepler, jemuž *„slibovali hory doly a patnáct set zlatých ročně. Sliby však byly zapomenuty, a jak už tomu bylo na Pražském hradě zvykem, zůstávali dlužni"*[138] aj., na druhé straně Mordechaj Mayzl, nejzámožnější žid té doby a dvorní Žid císaře Rudolfa II., který si *„založil svou živnost na půjčování peněz drobným řemeslníkům proti směšné záruce, kterou nikdo jiný nechtěl brát (...) Jestli on měl rád peníze, potom jej peníze přímo milovaly, vypadalo to, že ho hledají a koulejí se za ním. Jeho obchodní zájmy se ustavičně rozšiřovaly a nakonec jej vzal pod ochranu svým výnosem i císař (...)."*[139] Jeho peníze přitahovaly i mladé šlechtice, kteří si u něj půjčovali na dlužní úpisy; Mayzlovo bohatství mělo obrovskou moc a sloužilo i císaři. Rudolf II. si to dobře uvědomoval. Díky Mayzlově jmění se mohl utápět ve vlastní umělecké sbírce

[136] RICHELIEU, Armand-Jean. *Citáty o penězích* [online]. [cit. 2019-03-31]. Dostupné z WWW: https://citaty.net/
[137] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 32.
[138] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 73.
[139] Tamtéž, s. 85.

obrazů a neobtěžoval se splácet staré dluhy. *„Taky se říká, že od té doby, co císař vydal onen výnos, má stále peníze v truhlicích. Lidé si stěžují, Jeho Milost staré dluhy neplatí, ale do své sbírky umění a rarit si pořád nechává posílat drahé věci z celého světa.“*[140]

Z císařova chování je patrná jeho sobeckost, hamižnost, chamtivost a nespravedlivost vůči svým podřízeným i lidem v zemi. Což je dalším dokladem toho, jak peníze mění charakter člověka. Nicméně, Mayzlovy peníze se v závěru knihy stávají prostředkem nikoliv k naplnění touhy po bohatství, lásky a štěstí, ale k naplnění jeho pomsty, o čemž jsme již pohovořili výše. Jedině odepřením veškerého jmění mohl potrestat císaře Rudolfa II. za újmu v jeho životě, kterou mu způsobil.

„Pravý smysl bohatství tkví v tom, aby z něho bylo štědře rozdáváno.“[141]

4.1 Švédský jezdec v psychologicko-existenciálním aspektu

Společné oběma těmto výše zmíněným prozaickým dílům Lea Perutze je jakési hledání po smyslu lidské existence. Aby však došlo k naplnění smyslu života, je nutné, aby člověk našel štěstí. V Perutzově románu *Švédský jezdec* se nyní pokusíme vyhledat existenciální prvky a propojit je s jednáním hlavních postav. Zejména postava zloděje se vyvíjí v průběhu celého příběhu a neustále tak pátrá po svém vlastní já.

Zpočátku jsou obě hlavní postavy Kristián z Tornefeldu i zloděj o svém štěstí zcela přesvědčeni. Kristián se domnívá, že ho najde jedině ve válce u švédského vojska. Zloděj si naopak myslí, že jediné útočiště pro jeho šťastný a klidný život bez neustálého pocitu strachu ho čeká v biskupově pekle. Ani od jedné z postav se však nedozvídáme, zda je to ve skutečnosti to, co by dalo jejich životům smysluplnost. Zda se nejedná jen o prchlivý pocit štěstí, ke kterému jsou v dané chvíli odkázáni.

Podle Aleny Petrové, která napsala knihu *K problematice psychologie existence,* nelze existencialismus pojímat jako ucelený systém. Jeho základ však nalézáme v určitých tezích, které se vzájemně shodují. Pojetí existencialismu spočívá především v tom, že *„veškeré poznání je analýzou konkrétní existence lidského jedince, která implikuje jedinou autentickou zkušenost.“*[142] Což znamená, že autentický člověk není povinen zpovídat se ze svých činů a uvádět důvody svého jednání, neboť za ně sám plně

[140] PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990, s. 85.
[141] PASCAL, Blaise. *Citáty o penězích* [online]. [cit. 2019-03-31]. Dostupné z WWW: https://citaty.net/
[142] PETROVÁ, Alena. *K problematice psychologie existence*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 30.

odpovídá. Podle tvrzení filosofa Jana Patočky z roku 1969 autorka vzápětí uvádí, že *„otevřenost existence indikuje, že člověk přijímá sama sebe v celé danosti své situace, v celé své nahodilosti provázející jeho životní úkoly a povinnosti, které pojal a pochopil jako své.“* Na druhou stranu existuje i možnost, že člověk sice rozhodne o smyslu svého života svobodnou volbou, ale nevědomě se k ní přinutí na základě objektivity světa kolem sebe. Sám dokáže posoudit, zda je k něčemu určený, či nikoliv.

Stejná situace se dotýká i postavy zloděje z Perutzova románu. Zloděj přezdívaný Lapka je nejprve vylíčen jako obyčejný tulák, který přežíval pouze z krádeží všeho, co mu přišlo pod ruku a co ho mohlo především nasytit. Často kradl vejce, chléb, slaninu, ořechy ze stromu, pivo i kachny z rybníka. Celý jeho dosavadní život tak neobnášel nic jiného než putování po zemi, shánění potravy nečestným způsobem a následné ukrývání před Ďábelským baronem a jeho skupinou. I přese všechno byl však přesvědčený o své cti a nepřemýšlel nad tím, zda jeho život nepostrádá nějaký smysl. Jediné, po čem toužil, bylo dojít do Biskupova pekla a prožít tam zbytek svého života.

„Jednu chvíli zloděj myslel, že tady chlapce nechá ležet a zmizí. Ale teď, když slyšel jeho slova, přišlo mu na mysl, že má také svou čest, čest tuláka, a že tento chlapec, ať vede jak chce odvážné řeči, jak tady tak leží, už není žádný šlechtic, ale patří jako on, zloděj, k velkému bratrstvu nešťastníků, a že jej nesmí nechat na holičkách, pokud nechce ztratit vlastní čest.“[143]

První zvrat ve zlodějově jednání nastává až v momentě, kdy ho Kristián vysílá ke svému kmotřenci. Vnímá to jako novou příležitost, díky které se může jeho život uchýlit jiným směrem. Mísí se v něm pocity zvědavosti i strachu, ale je odhodlán všemu čelit ve svůj prospěch.

„Osud ho často postavil před volbu, chce-li raději zemřít hladem, nebo viset. A teď, když chtěl učinit konec svému tuláckému životu a obětovat svou svobodu za kus každodenního chleba a za střechu nad hlavou, zmocnila se ho vzdorná touha jít tam, kde fičí ostrý vítr, a ještě jednou, naposledy, si se smrtí zatančit sarabandu.“[144]

Zajímavý je i přerod v jeho myšlení a zároveň proměna jeho osobnosti. Ačkoliv zloděj odchází na statek Kristiánova kmotřence jako jeho prosebník, přichází se zcela jiným úmyslem – a to obeznámit pána z Krechwitze o stavu jeho panství.

[143] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 17.
[144] Tamtéž, s. 26-27.

„Zdálo se mu, že on, zloděj, je tady ve dvoře jediným poctivým člověk, a jako poctivý člověk chtěl mluvit s pánem na statku.“[145]

Tyto dvě osobnosti si ale navzájem odporují. Na jednu stranu se poprvé za svůj život cítí jako ušlechtilý člověk s dobrým srdcem toužící něco napravit, ale na druhou stranu v sobě i nadále uchovává zlodějský strach, který ho po celá léta sužoval.

Postupně narážíme na problém se ztrátou vlastní identity, identifikací a motivem dvojnictví. *„Výrazu identifikace užíváme ve dvojím různém významu: hovoříme jednak o identifikaci jako o určení totožnosti určité osoby, jednak o identifikaci jako o ztotožnění se s určitým kolektivem nebo určitou osobou.“*[146] Zajímavá je i definice identifikace v psychoanalýze Sigmunda Freuda, v jejímž smyslu hovoříme o formování individuálního já prostřednictvím různých identifikačních procesů souvisejících s blízkou osobou. To znamená, že pokud si člověk svobodně zvolí vlastní životní roli, není dána pouze jeho svévolí. Freud zformuloval definici identifikace jako *„přizpůsobení vlastního Já nějakému Já cizímu, což má za následek, že vlastní Já se v jistém směru chová jako ono cizí Já.“*[147] Identita člověka se vztahuje k jeho jednání i řeči, s čímž souvisí i zodpovědnost za své vlastní činy i minulost. Podobně jako Pechar se ve své knize *Psychologie smysluplnosti existence* zabývá identitou Jaro Křivohlavý. Domnívá se, že důležitou roli v životě člověka hraje uspokojení jeho potřeby smysluplnosti života. *„Potřeba vidět svůj život jako smysluplný vede k hledání cílového pojetí života.“*[148] Člověk neustále pátrá po tom, co ho učiní šťastným, což mnohdy vede k tomu, že se dobrovolně stává někým jiným.

V případě zloděje ze *Švédského jezdce* se přikláníme k jeho ztotožnění s určitou osobou. Prachobyčejný zloděj a tulák přejímá identitu šlechtice Kristiána z Tornefeldu a bez jakékoliv úvahy nad tím, jaké následky může jeho pošetilé rozhodnutí nést, se za něj vydává. První impuls přichází při jeho druhém setkání s Marií Anežkou, do které se bezhlavě zamiloval.

„Ano, to jsem já,“ řekl švédský jezdec a v tom okamžiku byl opravdu tím Kristiánem z Tornedeldu, kterého uvrhl do biskupova pekla, a jeho ruka jí s nekonečnou něžností

[145] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 34.
[146] PECHAR, Jiří. *Být sám sebou: Pojem identity a jeho meze*. 1. vyd. Praha: Hynek, 1995, s. 12.
[147] FREUD, Sigmund. In PECHAR, Jiří. *Být sám sebou: Pojem identity a jeho meze*. 1. vyd. Praha: Hynek, 1995, S. 14.
[148] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, s. 182.

hladila vlasy a jeho rty vyslovovaly jméno, které slyšel jen jednou jedinkrát a které nikdy předtím nevyslovil - „Marie Anežko,“, volal a ona k němu zvedla svou šťastnou a slzami zalitou tvář.“[149]

Nad zdravým rozumem zvítězila láska k ženě. Od toho momentu se v podstatě mění dosavadní linie vyprávění v milostný příběh, doprovázený zapeklitými překážkami, kterým musí zloděj ukrytý za švédským jezdcem čelit.

U postavy zloděje však nedochází k identifikaci s jinou osobou pouze jedenkrát. V průběhu celého příběhu vystřídá několik rolí. Vyvstává zde otázka, z jakého důvodu tak činí – co ho k tomu konkrétně vede. Hned zpočátku ho naláká představa bohatství, které nikdy neměl.

„Chtěl zpátky do světa a ještě jednou vybojovat zápas s onou mocí, která mu po celý jeho život nebyla nakloněna. Lákala ho ona velká hazardní hra, měl chuť ještě jednou vrhnout kostkami. A jemu, zlodějovi, kterému se sotva kdy povedlo vymámit na lakotných sedlácích jen tolik, aby se jednou dosyta najedl, jemu teď bylo, jako kdyby všechna bohatství světa čekala na to, že si je získá.“[150]

„Přišel mu znovu na mysl onen den, kdy chudý, zubožený a napůl zmrzlý kráčel vysoký sněhem vzhůru k mlýnu, jak potom získal arkánum, jež bylo začátkem jeho štěstí a příčinou toho, že teď stál na zemi v takové nádheře, s péry na klobouku a s penězi a směnkami v kapsách a že by mohl skvít a honosit jako šlechtic.“[151] Paradoxem však zůstává jeho prvotní postoj ke všem šlechtickým pánům. *„Já mám všechny šlechtice za darmošlapy a za jejich šlechtickou čest bych nedal ani přezku od bot.“*[152]

Existencialismus však zahrnuje i své stinné stránky. Tím, že člověk nabývá smyslu svého života s vědomím toho, že by to jinak nedokázal, mohou ho doprovázet různé sužující pocity - *„subjektivita, osamělost, vrženost, nicota, existence jako trvalá úzkost, vina či nesvoboda jsou dalšími stěžejními tématy všech proudů existencialismu.“*[153]

Pocit opravdového štěstí je velmi pomíjivý. Pokud člověk klame nejen sám sebe, ale i své okolí, štěstí zanedlouho vystřídá svírající pocit viny. Zároveň vede vnitřní boj mezi tím, za koho se vydává, a tím, koho ve skutečnosti dusí v sobě samém.

---

[149] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 107.
[150] Tamtéž, 50-51.
[151] Tamtéž, s. 99-100.
[152] Tamtéž, s. 21.
[153] PETROVÁ, Alena. *K problematice psychologie existence*. Olomouc: Votobia, 2005, S. 31.

„Někdy ale, když jel na koni přes pole a nalevo napravo se rozprostíraly lány, které mu patřily – padl mu najednou na duši stín, zaválo to na něj jako studený noční vítr: Jako by tohle všechno, co pokládal za svůj majetek, pole, louky a pastviny, roztroušené břízy a na polích mladé obilí, potok mezi lukami a doma statek a dvůr a žena, kterou miloval, a dítě, o které se strachoval – jako by to všechno nebylo jeho vlastní, ale bylo mu zapůjčeno na krátkou lhůtu, a jako by to zase jednou musel vrátit. A čím jasněji mu svítilo slunce nad hlavou, tím pochmurněji mu bylo v duši.“[154]

[154] PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995, s. 119.

Závěr

V naší práci jsme se zabývali osobností Lea Perutze a s ním spjatou historickou prózou, zároveň jsme analyzovali jeho román *Švédský jezdec* a povídkový cyklus *Noc pod Kamenným mostem*. Zvolili jsme postup komparace, u kterého byly stěžejními tématy láska a majetek, dále motivy viny, trestu, snu i ztráty lidské identity. Po formální stránce jsme práci rozčlenili do čtyř hlavních kapitol a několika dílčích podkapitol, díky nimž se nám stala orientace v textu bližší a srozumitelnější.

V první kapitole jsme se snažili o přiblížení vztahů mezi českými, německými a židovskými obyvateli na českém území zejména na přelomu 19. – 20. století a následně v 1. polovině 20. století, naznačili jsme rovněž i samotný původ vzniku rozporu mezi těmito národy po revoluci v roce 1848. Uvedli jsme několik statistických údajů, které nám posloužily jako podklad pro konkretizování situace v dané době. Cenným zdrojem informací pro nás byly v tomto případě *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939* od Josefa Mühlbergera. Zmínili jsme i některé z autorů, kteří se ve svých dílech zaobírali česko-německo-židovskými vztahy. V dílčí kapitole jsme dále charakterizovali novoromantismus a pokusili jsme se vystihnout jeho hlavní význam v okruhu pražských německých spisovatelů, kteří se podíleli na jeho rozkvětu. Vedle toho jsme představili Pražský okruh i s výčtem jeho hlavních členů. V té souvislosti jsme vyzdvihli a náležitě ocenili Maxe Broda, průkopníka Pražského kruhu. Krátce jsme se zabývali fenoménem okultismu v 20. letech 20. století, který pronikl i do Perutzovy tvorby. V závěru kapitoly jsme ještě zdůraznili pražské německé prozaiky, jejichž tvorba je spjata s historickou prózou. Čelně jsme představili osobnosti Franze Kafky a Gustava Meyrinka. Tvorbu i život autorů jsme se pokusili zachytit v kontextu obrazu staré Prahy z historického hlediska a přišli jsme na společné a zároveň co nejvýstižnější znaky s těmi, které ve svých dílech uplatňuje i Leo Perutz.

Ve druhé kapitole jsme kladli důraz na co nejdetailnější popis všech důležitých informací souvisejících se životem spisovatele, jehož značnou část ovlivnila smrt jeho ženy Idy a odchod do exilu. Velmi dobře nám posloužily německy psané biografie od Ulrike Siebauer a Hanse Haralda Müllera. Překladem z německého jazyka do českého jsme rovněž přispěli k přínosu práce, neboť jsme ji obohatili u nás doposud neznámými informacemi o autorově životě. Na základě biografií jsme následně pochopili skutečnou osobnost Lea Perutze a jeho roli v historické próze pražské německé literatury. Mimo jiné

jsme se opírali o samotná autorova tvrzení a jeho poznámky z osobního deníku, díky nimž se nám podařilo zachytit autorův život autentičtěji. Jeho zápisky nám byly nápomocné i k lepšímu porozumění Perutzových pocitů v nejtěžším období jeho života – v době, kdy ho opustila jeho žena Ida, i v době, kdy opouštěl Rakousko a vydal se vstříc novému osudu do Palestiny. Pomohly nám objasnit nejen jeho rozporuplný vztah k Palestině, následně k Tel Avivu, ale také jeho upřímný a velmi vřelý vztah k Vídni.

Ve třetí kapitole jsme přesunuli těžiště zájmu od historické prózy pražských německých spisovatelů k vývoji historické prózy v české literatuře. Věnovali jsme pozornost zejména meziválečnému období, ve kterém se razantně změnil přístup k historické látce a historická próza tak prožívala svou renesanci. Vycházeli jsme z trojího rozdělení různých hledisek pohledu, které předložil Jiří Brabec v *Dějinách české literatury IV*. Konkrétně se jednalo o hledisko literární formy, námětové hledisko a hledisko motivicko-tematické. Na základě toho jsme získali povědomí o novodobých prvcích v historické próze, což nám pomohlo najít podobnost mezi prvky uplatňujícími se v dílech Lea Perutze. O novém pojetí žánru a využití jeho nových možností se zasloužili zejména Jaroslav Durych a Vladislav Vančura, které považujeme za významné autory v české literatuře. Následně jsme dospěli k závěru, že se historická novodobá próza stala kombinací různých žánrových variant a svou pozornost upnula na životní poslání lidského jedince.

Poté jsme se již primárně soustředili na samotnou interpretaci Perutzových děl *Švédský jezdec* a *Noc pod Kamenným mostem*. Podrobně jsme nastudovali román i všechny povídky z povídkového cyklu a následně vyhledali témata a motivy, která byla společná oběma knihám a úzce souvisela s hlavními protagonisty obou děl. V prvopočátcích jsme stručně popsali obě díla – jejich historické pozadí, hrdiny příběhů, samotný děj i hlavní myšlenku celé knihy. Na přímých citacích z obou knih jsme se je pokusili porovnat, najít, v čem se podobají a v čem se naopak od sebe liší.

V závěrečné dílčí kapitole jsme se již chopili románu *Švédský jezdec* z hlediska psychologicko-existenciálního. Vedle naší samotné analýzy jsme se také opírali o odborné publikace, které nás obeznámili s významem existencialismu, i významem identifikace a identity. To nám umožnilo srovnání s Perutzovým dílem, jež bylo jedním z našich hlavních záměrů. Mohli jsme se tak zamyslet nad jednáním a činy hlavního protagonisty Perutzova románu a zároveň pochopit, jaké okolnosti ho k tomu pravděpodobně vedly.

Použitá literatura a internetové zdroje

Primární literatura

PERUTZ, Leo. *Der schwedische Reiter: Roman*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, c1990. ISBN: 3-552-04226-1.

PERUTZ, Leo a MÜLLER, Hans-Harald, ed. *Nachts unter der steinernen Brücke: ein roman*. 1. vyd. Praha: Vitalis, 2003. Bibliotheca Bohemica; Bd. Nr. 58. ISBN: 80-7253-143-3.

PERUTZ, Leo. *Noc pod Kamenným mostem*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN: 80-7021-035-4.

PERUTZ, Leo. *Švédský jezdec*. Praha: Argo-Panda, 1995. ISBN: 80-901829-1-7.

Sekundární literatura

BLAŽÍČEK, Přemysl, MUKAŘOVSKÝ, Jan, ed. *Dějiny české literatury*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-48-3.

JAKUBÍČEK, Daniel. *Průhledy do české literatury období Mnichova a okupace*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Monografie. ISBN: 978-80-244-4866-4.

KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2001. ISBN: 80-85844-79-6.

KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Doplněné a rozšířené vydání. Praha: Knižní klub, 2017. Universum (Knižní klub). ISBN: 978-80-242-5935-2.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. Psyché. ISBN: 80-247-1370-5.

LACHMAN, Gary. *Temná múza: vliv okultismu na literaturu 18. až 20. století*. Praha: Volvox Globator, 2006. Alef (Volvox Globator). ISBN: 80-7207-608-6.

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Česká literatura období avantgardy: (1918-1945)*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 2002. Skripta. ISBN: 80-7044-453-3.

MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006. ISBN: 80-86971-11-2.

MÜLLER, Hans-Harald. *Leo Perutz: Biographie*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2007. ISBN: 978-3-552-05416-5.

NEUHAUS, Dietrich. *Erinnerung und Schrecken: die Einheit von Geschichte, Phantastik und Mathematik im Werk Leo Perutz'*. New York: P. Lang, c1984. Europäische Hochschulschriften, Bd. 765. ISBN: 3820477713.

PECHAR, Jiří. *Být sám sebou: Pojem identity a jeho meze*. 1. vyd. Praha: Hynek, 1995. Krov; Sv. 1. ISBN: 80-85906-13-9.

PETROVÁ, Alena. *K problematice psychologie existence*. Olomouc: Votobia, 2005. ISBN: 80-7220-244-8.

SADEK, Vladimír. *Židovská mystika*. Praha: Fra, 2003. ISBN: 80-86603-05-9.

SCHOLEM, Gershom. *Kabala a její symbolika*. Praha: Volvox Globator, 1999. ISBN: 80-7207-315-X.

SIEBAUER, Ulrike. *Leo Perutz: "Ich kenne alles. Alles, nur nicht mich": eine Biographie*. Gerlingen: Bleicher, c2000. ISBN: 3883506664.

Mezinároní Akademie Kabaly Bnei Baruch. *Definice kabaly*. [online]. [cit. 2019-03-31]. Dostupné z WWW: http://www.kabbalah.info/cz/

PASCAL, Blaise. *Citáty o penězích* [online]. [cit. 2019-03-31]. Dostupné z WWW: https://citaty.net/

RICHELIEU, Armand-Jean. *Citáty o penězích* [online]. [cit. 2019-03-31]. Dostupné z WWW: https://citaty.net/

Příloha

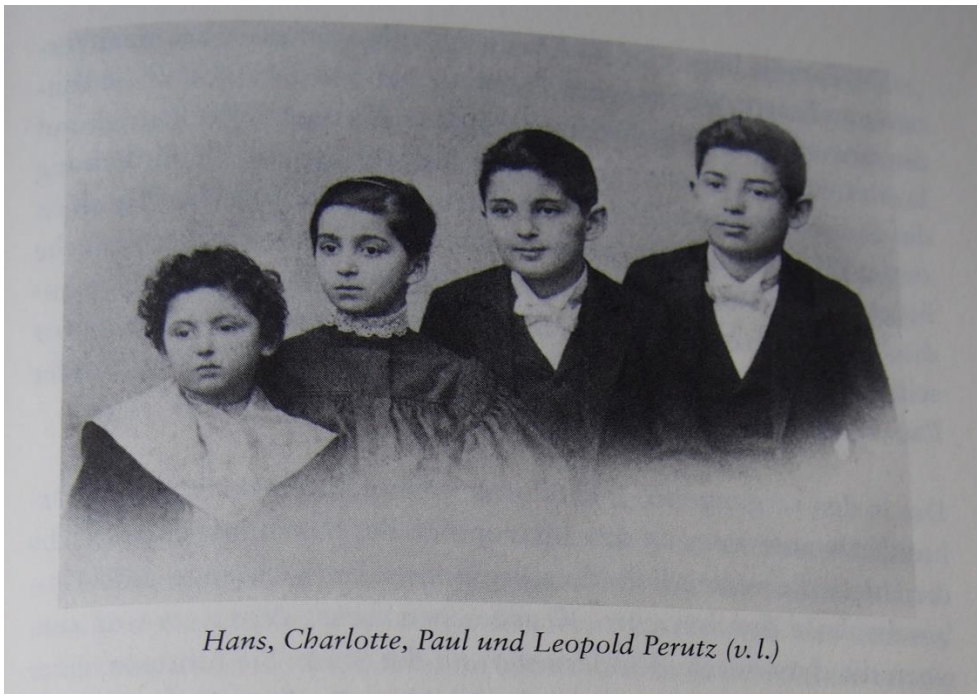

Obr. 1: Leo Perutz a jeho sourozenci (Müller, 2007)

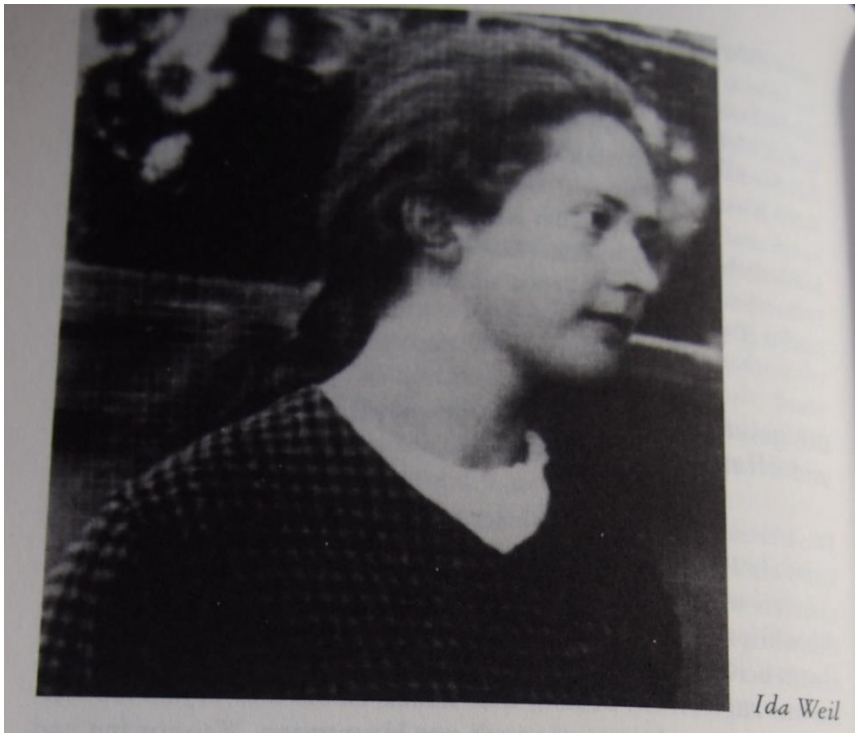

Obr. 2: Ida Weil (Siebauer, 2000)

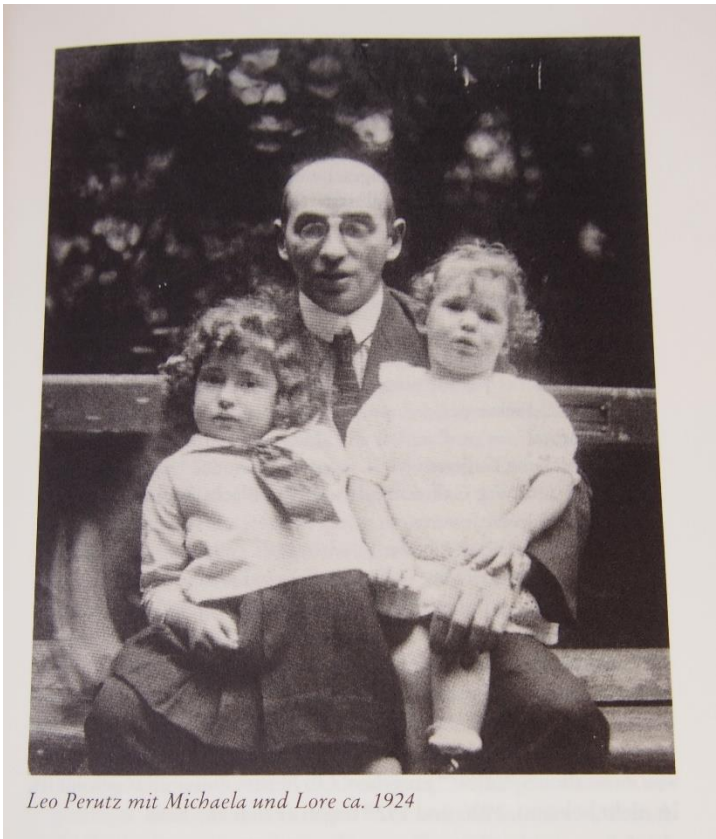

Obr. 3: Perutz se svými dcerami přibližně v roce 1924 (Siebauer, 2000)

Obr. 4: Perutzova druhá žena Greta Hamburger (Siebauer, 2000)

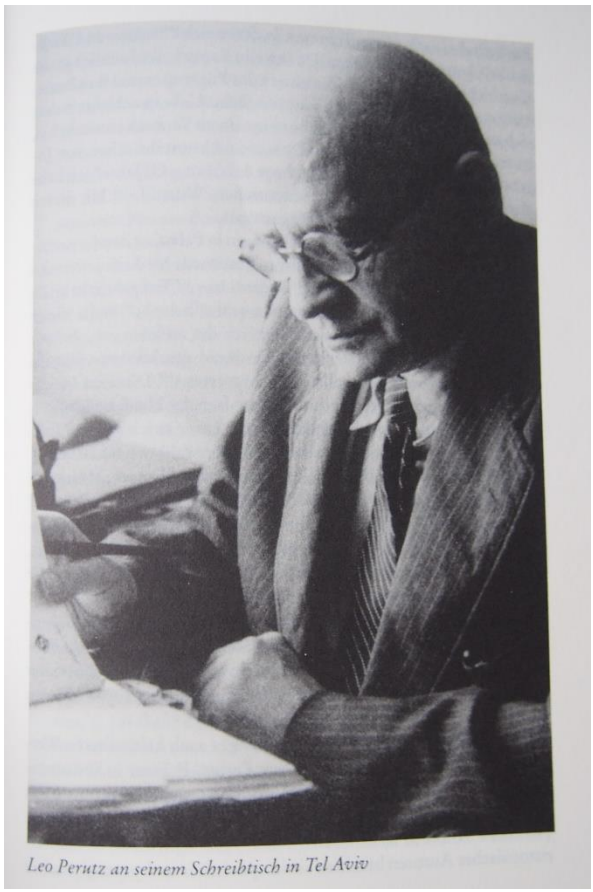

Leo Perutz an seinem Schreibtisch in Tel Aviv

Obr. 5: Leo Perutz u svého pracovního stolu v Tel Avivu (Siebauer, 2000)

Gerty Kelemen und Leo Perutz im Salzkammergut 1955

Obr. 6: Perutz s Gerty Kelemen v Salzkammergut v roce 1955 (Siebauer, 2000)

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Aneta Klepíková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Historická próza Lea Perutze
Název v angličtině:	The historical prose of Leo Perutz
Anotace práce:	Magisterská diplomová práce se primárně zaměřuje na život a tvorbu Lea Perutze – spisovatele pražského německého okruhu. Cílem je analýza jeho dvou historických děl – románu *Švédský jezdec* a souboru povídek *Noc pod Kamenným mostem*, a následná interpretace motivů a myšlenek Švédského jezdce v psychologicko-existenciálním aspektu.
Klíčová slova:	Pražská německá literatura, 1. polovina 20. století, novoromantismus, Leo Perutz, historická próza
Anotace v angličtině:	The diploma thesis primarily focuses on the life and works of Leo Perutz, the Prague German literature novelist. The aim is the analysis of Perutz‘s twoo historical books – a novel The Swedish Cavalier and an episodic work By Night under the Stone Bridge. It is followed by an interpretation of the motifs and ideas of the Swedish Cavalier in the psycho-existential aspect.
Klíčová slova v angličtině:	Prague German literature, the first half of the 20th century, postromanticism, Leo Perutz, historical prose
Přílohy vázané v práci:	CD s elektronickou podobou magisterské diplomové práce
Rozsah práce:	80 s.
Jazyk práce:	Český